

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

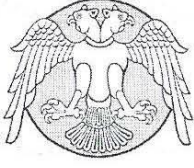
**YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ AFRİKA
ÜLKELERİNE SOSYAL VE POLİTİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
GOGONTLE PEARL KHUMO

Danışman
DOÇ. DR GÜRCAN ŞEVKET AVCIOĞLU

KONYA-2020

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	GOGONTLE PEARL KHUMO
	Numarası	164205001018
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR GÜRCAN ŞEVKET AVCIOĞLU
	Tezin Adı	YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ AFRİKA ÜLKELERİNE SOSYAL VE POLİTİK ETKİLERİ.

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ AFRİKA ÜLKELERİNE SOSYAL VE POLİTİK ETKİLERİ başlıklı bu çalışma 22/01/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman/Üye	İmza
DOÇ.DR GÜRCAN ŞEVKET AVCIOĞLU	DANIŞMAN	
PROF. DR MAHMUT ATAY	ÜYE	
DOÇ.DR MÜŞERREF YARDIM	ÜYE	

Not: Tezlerde ıslak imzalı suretleri yer almalıdır.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	: GOGONTLE PEARL KHUMO
	Numarası	: 164205001018
	Anabilim Dalı	: SOSYOLOJİ
	Bilim Dalı	: SOSYOLOJİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	: YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ AFRİKA ÜLKELERİNE SOSYAL VE POLİTİK ETKİLERİ.	

Bu Tezli Yüksek Lisans Projesinin sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, Tezli Yüksek Lisans Projesinin içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin İmzası

Not: Bu evrak imzalandıktan sonra taranarak tez projesinde giriş kısmının önüne koyulması gerekmektedir. Etik sayfası olmayan projeler kabul edilmeyecektir.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	GOGONTLE PEARL KHUMO
	Numarası	164205001018
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYOLOJİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR GÜRCAN ŞEVKET AVCIOĞLU
	Tezin Adı	YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ AFRİKA ÜLKELERİNE SOSYAL VE POLİTİK ETKİLERİ.

ÖZET

Literatüre göre, Afrika kıtası dünyanın en büyük kıtasıdır fakat aynı zamanda en fakir kıtasıdır. Yıllarca, sömürgeci devletlerin altına geçirmiştir ancak 1960'lı yıllarda çoğu Afrika ülkeleri bağımsızlığını kazanmıştır. Bu yıllarda, Afrika ülkeleri hızlı büyüme ve gelişme için yüksek umutlar taşımıştır, ne yazık ki 1970'lerin başlarında Afrika ülkelerindeki büyüme hızlı yavaşlamaya başlamıştır. Bu zayıf ekonomik performansı sosyal koşulların bozulmasına ve kurumsal kapasitenin erozyonuna neden olmuştur. Afrika liderleri ve önde gelen uluslararası finans kuruluşları bu sorunlara farklı çözümler önerdi; sanayileşmeye odaklı stratejileri ekonomik büyümenin motoru olarak benimsemiştir.

Ne var ki, 1970'lerde dünya ekonomisinin kötüleşen sermaye rezervi, Afrika ülkeleri hızla etkilemeye başlamıştır. Dünya Bankası ve İMF, 1980'lerin başındaki ekonomik kriz nedeniyle Afrika'da giderek daha ümit verici kurumlar haline geldi, bu finansal kurumlar Afrika ülkelerine kredi sağlayan ana merkez oldu, ayrıca dış borçlarının geri ödenmesini ve ekonomik istikrarı sağlamak için Afrika ülkelerine kredi verdiler. Bu şekilde, İMF ve Dünya Bankası Afrika'daki yapısal uyum programlarını başlatmıştır. Bu programları Afrika ülkeleri üzerinde hem olumlu hem de olumsuz sosyo-politik etkilerine sebep olmuştur. Çalışmanın sonuçları göre, ortada en çıkan etkileri ise yoksulluk, işsizlik ve siyasi istikrarın tehdit etmesidir.

Anahtar kelime; yapısal uyum programları, bağımlılık, gelişme, geri kalmışlık.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	GOGONTLE PEARL KHUMO
	Numarası	164205001018
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOCIÖLOGY
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR GÜRCAN ŞEVKET AVCIOĞLU
	Tezin İngilizce Adı	THE SOCIAL AND POLITICAL IMPACTS OF STRUCTURAL ADJUSTMENT PROGRAMMES TOWARDS AFRICAN COUNTRIES.

ABSTRACT

According to the literature, the African continent is the world's largest continent but at the same time the poorest continent. Over the years, the continent was colonized however alot of African countries won their independence in the 1960's. During these years there was high hopes for fast growing economic growth and development for African countries, unfortunately during the early 1970's this fast growing economic growth rate started declining. This poor economic performance led to the degrading social conditions and organizational capacities. African leaders and international financial organizations suggested ways of solving these problems such as adopting industrialization as the main focus for steering the economic growth.

However, during the 1970's, the deteriorating capital reserves of the World economy began to affect African countries rapidly. In the early 1980's the World Bank and the İMF became the hope for African countries as they were the main hub for lending additionally they provided loans for paying external debts and stabilizing the economy of African countries. It is through this manner that the İMF and the World Bank introduced the structural adjustment programs in Africa. İmplementation of these programmes tend to have both positive and negative implications. The results of this study has shown poverty, unemployment and political instability as the most possible results.

Key words: Structural adjustment programmes, dependency, development, under-development.

ÖNSÖZ

“Yapısal Uyum Programlarının Afrika Ülkelerine Sosyal ve Politik Etkileri” başlıklı bu tez çalışması, geri kalmış ülkeler olarak sınıflandırılan ve kalkınma çabası içinde olan Afrika Ülkelerine ithaf edilmiştir. Bu ülkelerin kalkınma girişimleri ile ortaya çıkan sosyal, siyasi ve ekonomik problemlerini analiz etmek tezin amaçları arasındadır. Çalışmanın seçilmiş bazı ülkelerdeki problemleri analiz ederek literatüre katkı sağlaması umulmaktadır. Tez süresi boyunca, ilgi ve rehberliği, yardımları ve fikirleri için, Doç. Dr. Gürcan Şevket AVCIOĞLU hocama çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL FORMU	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LISTESİ	viii
ŞEKİLLER LISTESİ	viii
FIGÜR LISTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yapısal uyum programları, Tarihçesi ve Özellikleri	8
1.2. IMF ve Dünya Bankası	8
1.3. Geri kalmışlık, Kalkınma ve Gelişme	10
1.4. Ekonomik Bağımlılık	10
1.5. Literatür Taraması.....	11
1.6. Kuramsal Çerçeve	13
1.6.1 Neoliberalizm ve Yapısal uyum programları	13
1.6.2 Bağımlılık Teorileri ve Yapısal uyum programları	16

II. BÖLÜM

YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ AFRİKA ÜLKELERİNDE UYGULANMASI

2.1. Afrika Ülkelerinin sosyo-ekonomik özellikleri	20
2.1.1. Zambia	20
2.1.2. Zimbabwe	21
2.1.3. Mozambik	23
2.2. Afrika Ülkelerinde Yapısal uyum programları deneyimleri	24
2.2.1 Zambia'daki Uygulamalar	24
2.2.2 Zimbabwe'deki Uygulamalar	25
2.2.3 Mozambik'deki Uygulamalar	26
2.3 Yapısal uyum programlarının uygulanmasının sebepleri	27
2.4 Yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkileri	28
2.4.1 Yapısal uyum programlarının olumlu etkileri	28

2.4.2 Yapısal uyum programlarının olumsuz etkileri	28
2.4.2.1 Yoksulluk.....	29
2.4.2.2 İşsizlik	30
2.4.2.3 Ekonomik etkiler	30
2.4.2.4 Politik etkiler	31

III. BÖLÜM

YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ ANALİZİ

3.1 Zambiya'daki yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkileri	35
3.1.1 Yoksulluk	35
3.1.2 İşsizlik	37
3.1.3 Ekonomik etkisi	38
3.1.4 Politik etkisi	40
3.2 Zimbabwe'deki yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkileri	42
3.2.1 Yoksulluk	42
3.2.2 İşsizlik	44
3.2.3 Ekonomik Etkisi	45
3.2.4 Politik etkisi	47
3.3 Mozambik'teki yapısal uyum programları sosyo-politik etkileri	48
3.3.1 Yoksulluk	48
3.3.2 İşsizlik	50
3.3.3 Ekonomik Etkisi	50
3.3.4 Politik Etkisi	52
3.4. Yapısal Uyum Programlarının Başarısızlık Nedenleri.....	53
SONUÇ	57
KAYNAKÇA	64
ÖZGEÇMİŞ	75

TABLO LİSTESİ

Tablo 1; Zimbabwe'nin yapısal uyum programlarının uygulamasından önce ve sonra ekonomik performansı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1; Zambia'nın istihdam oranları

Şekil 2; Zambia'nın GSYİH oranı

Şekil 3; Zambia'nın dış borcu

Şekil 4; Mozambik 1980-2010 ekonominin büyümesi

FIGÜR LİSTESİ

Figüre 1; Zambia Haritası

Figüre 2; Zimbabwe Haritası

Figüre 3; Mozambik Haritası

KISALTMALAR

Kısaltma	İngilizce	Türkçe
IMF	International Monetary Fund	Uluslararası Para Fonu
DB	World Bank	Dünya Bankası
YUP	Structural adjustment Programme	Yapısal Uyum Programı
UNDP	United Nations Development Programme	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa	Doğu ve Güney Afrika Pazarı
GSYİH/ GSYH	Gross Domestic Product	Gayri safi yurtiçi Hâsıla
HIV	Human Immunodeficiency Virus	İnsan immün Virüsü
ESAF	Enhanced Structural Adjustment Facility	Gelişmiş Yapısal Uyum Tesisi
GSMH	Gross National Product	Gayri Safi Milli Hâsıla

GİRİŞ

Literatüre göre Afrika kıtası dünyanın en büyük kıtasıdır fakat aynı zamanda en fakir kıtasıdır. Afrika kıtası sömürgecilikten dolayı zor zamanlar geçirmiştir. Bu durumda uzun zaman yaşadktan sonra sömürgeci devletlerin ellerinden kurtarılmıs; bağımsızlığını kazanmıştır. Afrika kıtasında artık bağımsız 54 ülke vardır ayrıca dört bölüm kıtadan oluşmaktadır; Batı, Doğu, Güney ve Kuzey Afrika olarak. Sömürgecilik tarihinde, literatüre göre Fransa, Almanya ve İngiltere Afrika'yı sömürgesi altına almıştır. Ayrıca, Afrika'da sömürgeciliğin empoze edilmesi, kıtanın tarihini sonsuza kadar değiştirmiştir. Afrika'nın düşünce biçimleri, kültürel gelişme kalıpları ve yaşam şekilleri, sömürgeleştirilenin getirdiği politik yapı değişikliğinden sonsuza kadar etkilenmiştir. Afrika ekonomisi, emperyalizm süreci ve sömürgeciliğe eşlik eden ekonomi politikaları aracılığıyla ve köle ticareti yoluyla önemli ölçüde değiştirmiştir. Sömürgeciliğin amacı, sömürgeci ülkeye fayda sağlamak için bir bölgenin fiziki, beşeri ve ekonomik kaynaklarını kullanmaktır (Settles, 1996). Sömürgecilik, çağdaş Afrika'nın politik ve ekonomik koşullarını etkilemiştir. Ekonomik açıdan zengin Afrika kaynakları, sömürgeciler tarafından yoğun bir şekilde sömürülmüş böylelikle Afrika ekonomik açıdan geri bırakılmış ve küresel ekonomi ile etkileşim bakımından zayıflatılmıştır (Bayeh, 2015: 89).

1960'lı yıllarda bağımsızlıktan sonra, Afrika ülkeleri hızlı büyüme ve gelişme için yüksek umutlar taşımıştır. Bununla birlikte, 1970'lerin başlarında Afrika ülkelerindeki büyüme hızı yavaşlamaya başladı ve 1970'lerin ortalarındaki ekonomik gelişme, gelişmekte olan dünyanın diğer bölgelerine kıyasla geride kaldı. Bu zayıf performans, üretici sektörlerin zayıf büyümesine, azalan bir seviyeye ve yatırımın yetersizliğine, ihracatın azalmasına, borçların artmasına, sosyal koşulların bozulmasına ve kurumsal kapasitenin erozyonuna neden oldu. Bu kriz niteliğindeki gelişmelere tepki olarak, Afrika liderleri ve önde gelen uluslararası finans kuruluşları bu sorunlara farklı çözümler önerdi. Afrika ülkeleri sanayileşmeye odaklı stratejileri ekonomik büyümenin motoru olarak benimsemiştir. Ayrıca, ithal ikame sanayileşme yoluyla devlet odaklı gelişmeyi teşvik ederek, imalâtlı ithalata bağımlılığı azaltma üzerinde çalıştılar. Ek olarak, Afrika liderliği, hükümetin, kalkınmayı sosyalist yaklaşıma çevrilen baskın rolü oynamak zorunda kaldığına inanıyordu, ekonomik

kalkınmanın tüm yönleri öncelikle hükümet tarafından yönlendirildi. Hükümetler beş yıllık kapsamlı planlar yaptılar, devlet tarafından işletilen temel endüstrilere yatırım yaptılar ve fiyatları kontrol etmek, ticareti kısıtlamak ve kredi ve döviz tahsis etmek için kapsamlı düzenlemeler yaptılar. Altyapı, sağlık ve eğitim alanlarında büyük yatırımlar yapıldığı için bu yaklaşımla çok şey başarıldı (Heidues ve Obare, 2011).

Bunların dışında, Afrika Birliği Örgütü hem pazarlama hem de destek hizmetlerinin sağlanmasında gıda üretim yatırımlarına vurgu yapılmasını önerdi. Sanayileşmedeki sektörler arasındaki bağlantıların ithalat bağımlılığını azaltma yolu olarak geliştirilmesinin önemi de vurgulandı. Örgüt, hammaddelerin daha fazla işlenmesini ve sermaye malları endüstrilerinin kurulmasını önemsendi. Son olarak, ortak yatırım stratejilerini birbirine bağlamak, küçük ulusal pazarları genişletmek ve Afrika'yı dış dünya ekonomisinin olumsuz etkileri ile daha az ilişkilendirmek amacıyla bölgesel işbirliği için öneriler getirdi (Overseas Development İnstitute, 1982).

Afrika ekonomileri 1960'larda göreceli refaha tanık olurken, 1970'lerde dünya ekonomisinin kötüleşen sermaye rezervi, bu ülkeleri hızla etkilemeye başladı. Azalan emtia fiyatlarının, düşük döviz kazancının, kalıcı ödeme dengesi sorunlarının ve ekonomik faaliyetlerde genel bir düşüşün tezahürü vardı. Artan dış borç, ekonomik krizi de derinleştirdi. Afrika ekonomik krizi, IMF ve Dünya Bankası'nın kıta üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte devam etti. Bu uluslararası finansal kuruluşlar, Afrika ülkeleri için yerel ekonomik reform paketlerinin tasarımında ve bu reform önlemlerini desteklemek için kaynakları harekete geçirme konusunda giderek daha fazla yer aldı (Adejumobi,1996). Bu süreç içinde IMF ve Dünya Bankası, Afrika'daki yapısal uyum programlarını başlatmıştır. Bu örgütler, Afrika liderlerinin başaramadığı ekonomik sorunların çözümüne yardımcı olmaya çalışıyorlardı. Afrika ülkeleri bu organizasyonların politikalarını yapısal uyum programları aracılığıyla uygulamak karşılığında kredi kullanabildiler. Bu programlar IMF'den kredi almaya hak kazanma şartı ve hatta diğer uluslararası bağışçıların maddi yardımları için de bir gereklilikti.

Bu tez çalışmasının asıl amacı, bu programların uygulanmasının Afrika ülkelerini sosyal ve politik düzeyde nasıl etkilediğini incelemektir. Tez çalışmasında bu programların, gelişmekte olan ülkelerin zorlu ekonomisini canlandırmaya yardımcı

olma potansiyeline sahip olduğu üzerinde durulurken, uygulamaların sosyal, siyasal ve ekonomik etkileri analiz edilip değerlendirilmiştir.

Dünya Bankası ve IMF, 1980'lerin başındaki ekonomik kriz nedeniyle Afrika'da giderek daha ümit verici kurumlar haline geldi. 1970'lerin sonlarında yükselen petrol fiyatları, internet fiyatları ve diğer birincil emtia fiyatlarına karşılık düşen milli gelirler birçok fakir Afrika ülkesinin dış borçlanmasına sebep oldu ve borçlarını geri ödeyemediler. Bu nedenle, Dünya Bankası ve IMF başka bir yerden borç alamayan Afrika ülkelerine kredi sağlayan ana merkez oldu. Bu kurumlar, dış borçlarının geri ödenmesini ve ekonomik istikrarı sağlamak için Afrika ülkelerine 'rezerv para' borçları verdiler (Kingston vd, 2011). Bu borçlanma şeklini uyum programları ismiyle gerçekleştirdiler. Bu yapısal uyum programları Afrika ülkeleri üzerinde hem olumlu hem de olumsuz sosyo-politik etkilerine sebep olmuştur. En azından bazı yapısal uyum programlarının Afrika halkının yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediği görölmüştür. Artan gıda fiyatları, sağlık ve eğitim hizmetlerinde yetersizlik, işsizlik ve üretimde durgunluk, Afrika ülkelerinin siyasi istikrarını tehdit etmeye başlamıştır. Aynı düşünceyle, Peet (2009) Dünya Bankası ve IMF kredilerine bağlı politikaların, 1980-1990'larda birçok Afrika ülkesinde yoksulluğun artmasına yol açtığını belirtmiştir. Yoksulluk ve dışa finansal bağımlılık nedeniyle, Afrika nüfusu içinde çeşitli hastalıklara ve diğer sağlık sorunlarına, kamu sektöründeki iş kayıplarına ve birçok Afrika ülkesinde Dünya Bankası ve IMF programlarına bağlı ücret kesintilerine karşı savunmasızlık artmıştır.

Bu gelişmeler karşısında Nyikal (2005: 1), Afrika ülkelerinin sömürgeci devletlerden bağımsız hale gelmelerine rağmen, sömürgeciliğin hala sürdüğünü düşünür. Bu sömürgeciliğin aynı Batı ülkeleri tarafından yalnızca yeni bir biçimde olduğuna inanır. Bu yeni sömürgecilik biçimi, Afrika'ya yönelik ekonomik destek öncesi metinler altında maskelenmekte, Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası örgütler tarafından doğrudan uygulanmaktadır. Bu örgütler aracılığıyla fakir Afrika ülkelerinde uygulanan politikalar, kıtanın ekonomik sorunlarına kendi kendine yardım etmeyi önleyerek, Afrika'yı Batılı ekonomilere bağımlılığı sürdürmeye zorladı. Dahası, bu politikalar, Afrika'nın mücadele etme

gücünün gelişmesi yerine zaten zengin olan Batılı ekonomilere karşı ticaret dengesizliğini desteklemektedir.

Bu noktada tezin konusu Afrika'nın ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayacağı düşünülen "Yapısal Uyum Programlarının" bazı Afrika ülkelerinde uygulanması ve bu uygulamaların olumlu ve olumsuz sonuçlarıdır.

Çalışmanın giriş bölümünde, araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve araştırmanın yöntemine yer verilmiştir. Birinci bölümünde ise kavramsal ve kuramlar çerçeve; tanımlar, yapısal uyum programlarının tarihçesi, yapısal uyum programlarının özellikleri ve benzer önceki çalışmaları yer alacaktır. İkinci bölümünde yapısal uyum programlarının Afrika ülkelerine uygulanması. Üçüncü bölümde örneklem olarak seçilen Afrika ülkelerinde, uygulanan yapısal uyum programlarına dair bulgular analiz edilecektir.

Bu tez çalışmasının temel amacı, Afrika ülkelerindeki yapısal uyum programlarının sosyal ve politik etkilerini ortaya çıkarmaktır.

Bu amaç doğrultusunda;

1. Afrika'daki yapısal uyum programlarının nedenleri,
2. Yapısal uyum programlarının Afrika'daki sosyal ve politik etkileri,
3. Afrika'daki yapısal uyum programlarının başarısızlığını etkileyen faktörler,
4. Afrika'daki yapısal uyum programlarının başarısını etkileyebilecek faktörler, incelenecektir.

Bu çalışmanın amacı, Afrika kıtasındaki yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkilerini incelemektir. Bu konunun analizi, politika yapıcıların ve analistlerin, bu politikaların Afrika ekonomisine ve halkın sosyal refahına olan etkilerini hassas bir şekilde değerlendirmeleri için faydalı olabilir. Afrika'da bu programları henüz uygulamamış ülkelerin yalnızca birkaçı vardır, bu çalışma kendileri için de faydalı olabilir. Literatür bu programların Afrika kıtasına yarar vermektense daha fazla zarar verme eğiliminde olduğunu gösterdiğinden, bu çalışma henüz programları uygulamamış olan ülkelere rehberlik edebilir.

Bu da ekonominin ve halkın sosyal refahının korunmasında atılabilecek çeşitli adımlar için başlangıç olabilir. Ayrıca, bu çalışma birçok mesleki alanda mevcut bilgi birikimine ve sosyal bilimlere, özellikle de YUP'lerin etkilerine, başarısızlık sebeplerine ve başarılı olmaları için uygulanabilecek önlemlere katkıda bulunmada faydalı olabilir. Çalışma ayrıca, kapsamı daha geniş olabilecek daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmasına yol açabilir. Ayrıca, çalışma çok disiplinli yaklaşım ve metodolojileri içeren daha fazla araştırma gerektiren sorular sorabilir ve boşlukları ortaya çıkarabilir. Araştırmadan elde edilen tüm bilgilerle araştırmacılar için yeni önem alanları ortaya çıkabilir. Buna ek olarak, araştırmacılar daha genişletilmiş veya odaklanmış araştırma programları için fon çekme fırsatına sahip olabilir. Bu tür projeler ayrıca paydaşlardan daha fazla girdi çekebilir ve böylece konu ile ilgili kapsamı ve kaynakları daha da genişletebilir.

Çalışma, Yapısal Uyum Programlarını analiz etmemizi sağlayacağı düşünülen şu sorularla yönlendirilmiştir;

1. Afrika'daki yapısal uyum programlarının sebepleri nelerdir?
2. Afrika'daki yapısal uyum programlarının sosyal ve politik etkileri nelerdir?
3. Yapısal uyum programlarının başarısızlığını etkileyen faktörler nelerdir?
4. Yapısal uyum programlarının başarılı olması örnekleri nelerdir?

Bu araştırma için yapılabilecek varsayımlar çalışmanın sorularından çıkarılacaktır;

- Afrika ülkesi ekonomik gelişme için yapısal uyum programlarına ihtiyaç duymaktadır.
- Yapısal uyum programlarının Afrika ülkelerine ekonomik gelişme etkisi vardır.
- Yapısal uyum programları, Afrika ülkelerinin dış ülke bağımlılığını arttır.

- Yapısal uyum programlarının başarıya ulaşmaması sosyal ve siyasal sorunları artırır.

Bu çalışma için öngörülen sınırlılıklar şunlardır:

Sınırlı bir süre ve yabancı bir ülkede bulunmak nedeniyle sahadan çeşitli yöntemlerle birincil veri toplamak mümkün olmayacaktır. Bu nedenle araştırma daha çok ikincil verilere dayanacaktır, yani literatür kaynak olarak kullanılacaktır. Ayrıca bu çalışma genellemelere bağlı olabilir çünkü yalnızca seçilen üç Afrika ülkesinin yapısal uyum programlarının uygulanmasıyla ortaya çıkardığı sosyal ve politikal farklılıkları incelenecektir.

Bu çalışmada, kullanılan metodoloji açıklanmaktadır. Açıklanan konular arasında araştırma yöntemi, araştırma tasarımı, veri toplama aracı, örnekleme, analiz birimi ve çalışmanın sınırlamaları bulunmaktadır. Bir araştırma tasarımı, bilimsel araştırma arayışında rehberlik eden bir araç veya çerçevedir (Heppner vd, 2016). Bu çalışma için tanımlayıcı/betimleyici bir araştırma tasarımı benimsendi. Bu çalışma, tanımlayıcıdır çünkü Afrika'daki yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkilerini tanımlamayı amaçladı. Ayrıca yapısal uyum programlarının nasıl başarılı bir şekilde yapılabileceği de belirtilir.

Bu çalışmada, Afrika'daki yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkilerini tanımlamak için nitel bir araştırma yöntemi benimsemiştir. Nitel araştırma yöntemi ise insanların sosyal dünyayı nasıl anladığını, deneyimlediğini, yorumladığını ve ürettiğini anlamayı amaçlayan nitel araştırmalarda izlenen tutum ve stratejileri kapsayan bir kavramdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005; 893). Nitel araştırmalar doküman analizi, sözlü ve yaşam öyküsü, katılımcı gözlemi gibi çeşitli teknikler kullanır (Dey, 1993; 4)

Dolayısıyla bu çalışmada, veri toplamak için bir araç olarak literatür değerlendirmesi kullanılmıştır ve bu çalışma ile konu hakkında genelleme yapılmıştır.

Bu çalışma daha çok ikincil veri bilgisine odaklanmıştır. Devlet raporlarından, makalelerden ve dergilerden gelen verileri değerlendirmek ve analiz etmek için kritik

bir analiz yaklaşımı kullanıldı. Dahası, bu literatür değerlendirmesi, daha fazla bilgi oluşturmak için neo-liberal ve bağımlılık teorisi gibi iki teori kullanılarak desteklendi.

Örnekleme bir araştırmacının daha büyük bir havuzdan seçtiği ve nüfusa genellediği daha küçük bir örnek olaylar kümesidir. Ayrıca, araştırmacılar son derece yüksek temsil gücü olan örneklemeler (yani nüfusa çok benzeyen örneklemeler) sağlayacak olan belirli tekniklere odaklanır (Neuman, 2006; 319). Bu çalışmanın amacı için analiz birimi olarak üç Afrika ülkesi (Zambiya, Zimbabve ve Mozambik) seçilmiştir. Bu üç ülke rastgele seçilmiştir, ancak bu ülkelerin yapısal uyum programlarını hayata geçirmeleri örneklem seçimi için ön şart olarak kabul edilmiştir.

Araştırmada etik, bilimsel bir araştırma yaparken tüm araştırmacıların uyması gereken standartlardır. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, iki ana etik ilkeye bağlı kalınmıştır ve nasıl uygulandıkları şu şekilde açıklanmıştır;

- ❖ Araştırma sahtekarlığı; Neuman (2006; 193) göre bir araştırmacı gerçekte toplanmamış olan veriler uydurduğunda veya varmış gibi yaptığında ya da araştırmanın nasıl yürütüldüğü konusunda yalan rapor verdiğinde gerçekleşir.

Araştırmacının bundan kaçınması için verilen tüm bilgilerin kaynaklar tarafından desteklendiğinden emin olunur. Bu araştırmada kaynaklara başvurmaksızın veri uydurmaktan kaçınıldı.

- ❖ Bilimsel hırsızlık; Bu, bir araştırmacının, başkalarının fikirlerini, kaynakları kabul etmeden, kendi fikirleri gibi sunmasıdır. Bu etik dışı durumu önlemek için, araştırmanın başından sonuna kadar bilgiler ve veriler için diğer çalışmalara atıf yapıldı.

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Yapısal Uyum Programları, Tarihçesi ve Özellikleri

Yapısal uyum kavramı daha ziyade IMF ve Dünya Bankası'nın 1970'li yıllarla beraber gelişmekte olan ülkeler için önerdikleri programlar için ortaya çıkan bir kavramdır (Gürler, 2010: 57). Yapısal uyum programları, 1970'lerin sonlarındaki bir dizi küresel ekonomik felaketten kaynaklanmıştır (Wise, 2014:3). Bu ekonomik ve mali sorunları ele almak için, IMF ve dünya bankası büyük ekonomik reformları teşvik etmiş ve desteklemiştir. IMF ve Dünya Bankası, maddi yardım gerektiren ülkelere borç vermiştir. IMF ve Dünya Bankası, 1944'teki Bretton Woods Konferansı'nda uluslararası finansal istikrarı ve finans geliştirme projelerini sürdürmek için gerekli görevlerle kuruldu. 1974 ve 1980'lerde sırasıyla IMF ve Dünya Bankası, alıcı ekonomileri temelde yeniden yapılandırmaya yönelik reformları entegre etmiştir. 1980'lerin borç krizleri sırasında düşük ve orta ülkeler arasında erken yapısal uyum programları yayınlandı (Thomson vd, 2017). IMF ve Dünya Bankasının borç sıkıntısı çeken ülkeleri harekete geçirmek için getirdikleri neo-liberal politikalar kendi araçlarıyla uygulanır (Kerslake, 2017: 17). IMF ve Dünya Bankası tarafından, mevcut kredilerin yeniden planlanması ve üçüncü dünya ülkelerinin borçlu devletlerine daha fazla kredi verilmesi için birincil şartlar olarak yönlendirilen politikalar belirlenir (Ali, 2003:670). Son on yılda, Afrika'daki çoğu ülke yapısal uyum programlarına girmiştir.

Yapısal uyum programları, Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınmasının algılanan temel sorunlarını ele almak için kavramsallaştırılmıştır. Yapısal uyum programlarının ana unsurları Neo-liberal özellikler taşır. Yapısal uyum programlarını uygulayan Afrika ülkeleri bu programlarla, makro ekonomik istikrar politikalarını vurguladılar ve özel sektör ve serbest piyasa gelişimi için bastırdılar, bütçe açıklarını kontrol ettiler, kamu sektörü şirketlerini ve hizmetlerini önceden belirlediler, özel şirketleri erittiler, sübvansiyonları kaldırarak sosyal hizmetler için kamu desteğini kestiler (Heidhues ve Obare, 2011: 58).

Yapısal uyum programları, küreselleşmeyi sağlayan Neo-liberal ideolojiyi yansıtan politikalar olarak tanımlanabilir. Programların temel amacı, yoksul ülkelerde

uzun vadeli aramak veya ekonomik büyümeyi hızlandırmaktı ve buna ekonominin yeniden yapılandırılması ve devlet müdahalesinin azaltılması dâhil edildi. Genel olarak, bu programlar para devalüasyonu, yönetilen ödemeler dengesi, kamu hizmet kesintileri yoluyla kamu hizmetlerinin azaltılması, yüksek gelirliler için vergi indirimi, enflasyonun azaltılması, özelleştirme, serbest ticaret vb.(Walwema, 2013:3).

1.2 IMF ve Dünya Bankası

Uluslararası para fonu ve Dünya bankası Gelişmekte olan ülkelere ekonomik ve mali zorluklarla mücadele eden ülkelere teknik ve mali yardım sağlayarak küreselleşmiş dünya ekonomisi için daha fazla istikrar ve kesinlik sağlamaya çalışan kurumlardır (Muhumed ve Gas, 2016).

Dünya Bankası, IMF ile birlikte 1946 yıldan 1973 yılına kadar uluslararası parasal sistemde geçerli olan 'Bretton Woods sistemi'nin önemli bir parçası olarak kurulmuştur. IMF ile birlikte kurulan Dünya Bankası Temmuz 1944'de yapılan Birleşmiş Milletler para konferansı'nın ardından 25 Haziran 1946 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır (Aykurt, 2013). Üye ülkelerindeki yaşam standartlarını yükseltmekle aynı hedefi paylaşıyorlar. Bu hedefe yaklaşımları tamamlayıcıdır. IMF ile Dünya Bankası arasındaki temel fark, kendi amaçları ve işlevlerinde yatmaktadır. IMF, dünyadaki para sistemlerinin kabiliyetini yönetirken, Dünya Bankası'nın hedefi, orta gelirli ve düşük gelirli ülkelere yardım sunarak yoksulluğu azaltmaktır.

IMF, 70 yıl önce 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kuruldu. Yaklaşık 189 üye ülkeye sahiptir. Kurucular, 1930'ların Büyük Buhranı'na ve buna yol açan küresel çatışmaya katkıda bulunan ekonomik politika türlerini önleyecek bir ekonomik işbirliği çerçevesi oluşturmayı amaçladılar. Dünya, 1944'ten bu yana çarpıcı bir şekilde değişti, birçok ülkeye geniş refah getirdi ve milletleri yoksulluktan kurtardı. IMF de gelişti, ancak birçok yönden amacı, kamuoyunda finansal istikrarın iyi olması ve refahın desteklenmesi, bugün kuruluşun kurulduğu günkü aynı kalıyor (IMF, 2016:1).Ayrıca, ülkelerin güçlü ekonomiler kurup sürdürmelerine yardımcı olmak için politika önerileri ve teknik yardım sağlar. Üstelik kredi vermekte ve ülkelerin net uluslararası ödemeleri karşılamak için uygun şartlarda yeterli finansman sağlanamadığında ödemeler dengesi sorunlarını çözmek için politika programları

tasarlamalarına yardımcı olmaktadır. İMF kredileri kısa ve orta vadelidir ve temel olarak üyelerinin kattığı kota katkı havuzuyla finanse edilir. Personeli çoğunlukla ekonomisttir(İMF, 2019).

Dünya Bankası ise misyonunu; savaştan tahrip olmuş Batı Avrupa ülkelerin yeniden inşası ve bu ülkelerin savaş ekonomisinden sorunsuz bir biçimde çıkışını kolaylaştırmak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak olarak belirlemiştir (Aykurt, 2013). Dünya Bankası, ülkelerin belirli sektörlerde reform yapmalarını veya belirli projeleri uygulamalarını (örneğin okullar ve sağlık merkezleri kurma, su ve elektrik sağlama, hastalıkla savaş ve çevreyi koruma) sağlamak üzere teknik ve mali destek vererek, uzun vadeli ekonomik kalkınmayı ve yoksulluğun azaltılmasını teşvik eder. Dünya Bankası'nın desteği genellikle uzun vadelidir ve finansmanı hem üye ülkelerin katkılarıyla, hem de tahviller basımı ile yapılır. Dünya Bankası personeli genellikle belirli konularda, sektörlerde veya tekniklerde uzmandır (İMF, 2009:1).

1.3 Geri Kalmışlık, Kalkınma ve Gelişme

Geri kalmışlık, kalkınma ve gelişme aynı anda değişme kavramı ile birlikte ele alınır “bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişime girmeyi açıklayan dinamik bir kavramlardır” (Aykol, 2006:116). Bu kavramlar ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyal gelişmeyi de kapsayan bir çerçevede içinde değerlendirilmektedir (Zengin vd, 2014:97). Kalkınma üretim ve teknolojiye oluşan gelişmelerle birlikte açığa çıkan ekonomik ve sosyal gelişmeleri de içerir. Teknoloji kullanım kabiliyetindeki gelişmeyi de kapsar (Arslan, 2013: 47). Geri kalmışlık, temel olarak bir ülkenin birikmiş refahı olarak, gelişmiş ülkelere kıyasla ölçülen ekonomik gelişme düzeylerinde geride kalmışlık olarak algılanmaktadır. Rus ekonomist Evgeny Preobrazhensky ve Arjantinli ekonomist Raul Prebisch'e göre geriye kalmışlık, sermayesi yetersiz ulusal ekonomilerin dünya ekonomik sistemine bağımlılığının bir sonucudur (Lazzarini ve Melnik, 2013: 10).

1.4 Ekonomik bağımlılık

Ekonomik bağımlılık, bir ülkenin üretken süreçlerini kontrol etme kapasitesinin yetersiz olması, ülke ekonomisinin gelişme veya büyümesini doğrudan ve

dolaylı olarak düzenleyen yönetmeliklerin eksikliği nedeniyle dış ekonomik kurumlar aracılığıyla yönlendirilme ve kontrol edilme durumudur (Jackson vd, 2016: 204).

1.5 Literatür taraması

Kingston ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan, Cote D'ivore, Senegal, Uganda ve Zimbabwe'deki yapısal uyum programının etkilerini inceleyen araştırmanın sonucuna göre, Côte D'ivore' deki yoksulluk oranları 1988-1995 yılları arasında % 17,8'den % 37'ye çıkmıştır.

Ancak, ihracatta 1980-1995 yılları arasında 3 milyar dolardan 5 milyar dolara artış yaşandı, ancak GSYİH bu dönemde durgun kaldı. Çocuk işçiliğinde artış oldu, çünkü kakao üretimi için baskı yapıldı. Plantasyonlarda 12 yaşın altındaki çocuklar çalıştı, ne yazık ki 12 yaşın altındakiler bile çalışıyordu ve ihlal edenler cezalandırılmadı. Bu programların uygulanması, hükümetin halkın sosyal refahını olumsuz yönde etkileyen temel sosyal hizmetler için harcamaları azaltması anlamına da geliyordu. Öğretmenlerin maaşları kesildiği için eğitim kalitesi de etkilendi ve bu da daha iyi pozisyonlar ve ücret arayışları için diğer ülkelere (Fransa, Kanada) yol açmalarına neden oldu. Dahası, Cote D'ivore bu programları uygulasa da, 1980-1990 yılları arasında 7,4 milyar dolardan 17,7 milyar dolara çıkan dış borcu olan büyük bir borç yükünden muzdaripti. Senegal örnek olay incelemesinde, bu programların borçlarını artırdığı görüldü. 1980-2000 yılları arasında Senegal'in borcu 2,7 katlanmış ve bu yıllar arasında 3,1 milyar dolar borç servisi olarak ödenmiş ve dolayısıyla IMF'ye ve Dünya Bankasına borcun 1980-2002 arasında altı katından fazla artmasına neden olmuştur. Ayrıca, Senegal'in tarım sektörünün GSYİH'ye katkısı 1980'de % 18,8, 1990'da % 11 ve 1999'da % 8,5 düşmüştür. Gıda ürünleri aynı zamanda yılda % 1'den % -1'e düştü ve bu da ülkenin ana ürün ve gıdalarının sadece % 52'sini üretmesini sağladı. Uganda çalışmasında, sonuçlar 1980-1996 yılları arasında bir şekilde bu programlarla kişi başına düşen gelirin arttığını ve GSYİH'nin % 40 oranında büyüdüğünü yani Uganda ekonomisine biraz faydalı olduğunu gösterdi. Bununla birlikte, büyümeyi neyin etkileyebileceği konusunda eleştiriler olmuştur, bazıları gelişmenin bu programlardan kaynaklanamayacağına dair eleştiriler öne sürmüştür. Ayrıca, bu ekonomik büyümenin kırsal gelirler üzerinde çok az etkisinin olduğu,

sağlık sektörünün ve eğitimin bu uygulamalardan olumsuz yönde etkilendiği, kamu fonlarının çoğunun borç ödemesinde daha fazla olduğu gibi kritikler vardır. Zimbabwe'ye gelince, yapısal uyum programlarının uygulanması ekonomisini ve bu programların uygulanmasından çok önce iyi performans gösteren temel sosyal hizmetlerin sağlanmasını etkiledi (Kingston vd, 2011).

Dodo'nun (2015) ' The effects of structural adjustment programmes in Africa; Case study of Ghana' başlıklı bir başka çalışmasında ise, Gana'daki yapısal uyum programlarının ekonomik zorluklara karşı fon olarak kabul edildiği tespit edilmiştir. Uygulamada hükümetin sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetler ve işletmelerin özelleştirilmesi gibi harcamaları azaltması yer aldı. Daha sonra, kakao ve kereste gibi temel ürünlerin üretimindeki ve ihracatındaki artışta gelişmeler oldu ve böylece madencilik ve altyapı alanındaki yabancı yatırımlar için bir ortam yarattı. Ancak, ilk on yılda yeniden yapılanma çalışmaları sırasında, kamu sektöründeki 200.000 kişinin işini kaybettiği yönünde eleştiriler vardı. Bu, işsizlik oranındaki artışa da katkıda bulundu. Oranın 1980'de % 10'dan, 1987'de % 19'a, 1993'te ise % 21'e yükseldiğine inanılmaktadır. Ayrıca, gıda fiyatlarındaki artış ve sosyal hizmetler için daha yüksek ücretler nedeniyle halk arasında durum daha da kötüydü. Örneğin, 1986'da su için oranlar yükseltildi, elektrik faturası % 47'den % 80'e yükseldi. Bu nedenle çoğu hane halkının hizmetlere erişmesi büyük bir zorluktu.

T. Anwar (1996) 'Structural adjustment and Poverty in Pakistan' çalışmasında, yapısal uyum programlarının kısa vadede yoksulluğu artıracağını belirtti. Pakistan'daki yapısal uyum döneminde yoksulluğun 1987-1988 ve 1990-1991 yılları arasında % 13,81'den % 17,26'ya yükseldiği görülmüştür. Ayrıca, bu programların, nüfusun korunmasız grupları üzerinde olumsuz etkileri olduğu gibi, temel sosyal hizmetlerin bir kısmı kullanıcı ücretlerine bağlı olduğundan, bu hizmetlere ulaşılmasını zorlaştırdı.

Ali (2017) 'Yapısal uyum programları çerçevesinde Afrika ülkeleri-IMF ilişkileri' adlı çalışmasında, Yapısal uyum programlarının, Afrika kıtasının ne ekonomisine, ne sosyal ve politik alandaki problemlerine çözüm sunduğunu belirtti. Özellikle sağlık, eğitim, finans, iş, ekonomik büyüme başta olmak üzere tüm alanlarda

yoksulluk oranı izah edilmez bir durum haline gelmiştir. Kısa vadedeki ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlar, uzun vadede tümüyle düzenli hale gelir. 70’li yılların başında ortaya çıkan petrol krizi sonrasında bağımsızlığını yeni ilan eden ülkelerin birçoğunda artan dış borç sorunu baş göstermiştir. Devam eden süreçte bu ülkelerin bozulan ekonomik yapıları uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla YUP’nın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. YUP’nın uygulanmasının doğrudan sonuçları arasında sosyal harcamalarda ciddi kesintiler, sübvansiyonlarının kaldırması ve yüksek faiz oranları gibi noktalar vardır.

Gürler (2010) ‘ IMF yapısal uyum programları ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan dönüşüm’ adlı çalışmasında, 1970’lerden devralınan büyük borçlar yüzünden zaten kaynak bulmak zorunda olan gelişmekte olan ülkeler teker teker IMF ile yapısal uyum programları yapmışlardır. Bunlardan Brezilya, Arjantin, Şili ve Meksika ülkemizde uygulanan politikalarla neredeyse aynı reçetelerle karşı karşıya kaldıklarından dolayı, çalışmasında, ülkemizde ve Latin Amerika’da uygulanan yapısal uyum programları incelenmiştir. Sonuç olarak da benzer etkilerle karşı karşıya kaldığımız tüm bu ülkelerde IMF programları başarısız olmakla kalmamış söz konusu ülkelerin sosyal yapılarında da önemli sorunlara neden olmuş ve bu ülkeler aşırı yoksullaşmışlardır.

1.6. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmada konunun içeriğine uygun olduğu düşünülen iki teori kullanılacaktır. Bunlardan ilki, yapısal uyum programlarını destekleyen, anlayış bakımından yapısal uyum programlarının ruhuna uygun argümanlar içeren Neo-liberal yaklaşımdır. İkincisi ise geri kalmış ülkelerin, ekonomik ve siyasi etkisi yüksek olan merkez gelişmiş ülkelere bağlı olarak sınırlı bir gelişme sağlayabilecekleri iddiası üzerine temellenen bağımlılık teorisidir.

1.6.1 Neo-Liberal Yaklaşım ve Yapısal Uyum Programları

Neo-liberalizm, özel teşebbüs lehine olan ve devletin piyasadaki rolünü azaltan neo-klasik iktisattan türetilen bir ekonomi teorisidir. Neo-liberal fikirler ‘Washington Consensus’ tarafından ortaya atılmıştır, terim 1989’da John Williamson tarafından yazılmıştır (McCutchan, 2010). Ayrıca, 1970’lerin ortalarındaki petrol krizi,

halihazırda durgunluk çeken bir dünya ekonomisinde bir finans sermayesi sızıntısı yaratmasına neden oldu. Avrupa ve Amerika aniden yüksek getiri oranları için çok az fırsatla sermaye sağladı. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelere kalkınmayı finanse etmek için kredi kullandırıldı. 1980'lerde borçlanma maliyetinde önemli artışlar görüldü, ancak borçlu ülkeler aniden ihracat kazançlarının daha da büyük bir bölümünü kullandıkları kredilerin ödemesi için kullandılar. Borç şimdi kalkınma çevrelerinde en önemli endişe konusu haline geldi. Bu, Neo-liberalizmin batıdaki baskın siyasi-ekonomik ideolojinin sonucu olarak ortaya çıktığını, Birleşik Krallık'ta Thatcher'ın ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Reagan'ın gücünün yükselişini özetleyen dönemdi (Abuom, 2005; 15-16).

Neo-liberalizmin ilkeleri, faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesinin gereğini ve döviz kurlarının da piyasa güçleri tarafından kontrol edilmesini öngörüyordu. Ayrıca, ticaret dışı dönük olmalı ve liberalleşmeyi ithal etmek için politikalar elverişli olmalıdır. Neo-liberalizm özelleştirmeyi tam olarak destekliyordu. Bunun devlet bütçesi üzerindeki baskının hafifletilmesine yardımcı olabileceğini ve özel sektörün devlet işletmelerinden daha verimli bir şekilde yönetildiğini varsayıyorlar (McCutchan, 2010). Buna ek olarak, teori, güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve serbest ticaret yoluyla bireysel girişimci özgürlüklerini ve becerilerini kurumsal bir çerçeve özelliği içerisinde sunarak insan refahının en iyi şekilde geliştirilebileceğini öne sürmektedir. Devletin rolü, bu tür uygulamalar için kurumsal bir çerçeve oluşturmak ve korumaktır (Harvey, 2005). Neo-liberalizmin bir yaklaşım olarak ekonomik alanda devletin daha küçük bir rolünü desteklediğinden söz etmek gerekir. Bu görüşün savunucuları, pazarın ve diğer devlet dışı aktörlerin hükümetten daha iyi hizmetler sunduğuna inanmaktadır. Neoliberaler, devletin üretime girme konusunda asgari rolü olması gerektiğini öne sürüyor, çünkü hükümetlerin yatırım ve sermaye birikimi ile ilgili kararlar alırken beceriksiz olma eğiliminde olduklarına inanıyorlar.

Neo-liberalizm, genellikle 1980'lerde IMF ve Dünya Bankası tarafından uygulanan bir dizi politika ile ilişkilidir. Bu kurumlar, 'Washington Consensus' politikaları olarak adlandırılan bir dizi reform yazarak krizden etkilenen gelişmekte olan ülkelere yardım etme çabasındaydı. Bu tür politikalar makroekonomik istikrarı

sağlamayı, ekonomideki hükümet rolünü azaltmayı, kamu varlıklarını özelleştirmeyi ve kamu harcamalarını azaltmayı amaçladı (Sakellariou ve Rotarou, 2017; 2). Daha önce de belirtildiği gibi, yapısal uyum programlarının tez konusu yapılmasındaki ana hedef, daha az gelişmiş ülkelerde ekonominin istikrara kavuşturulmasına yardımcı olacağı düşünülen bu programları analiz etmektir. IMF ve Dünya Bankası bunu Afrika ülkelerine kredi vererek yaptılar, ancak krediler verilmeden önce, IMF ve Dünya Bankası tarafından belirlenen Neo-liberal yaklaşım çerçevesinde bazı politikaları uygulamak zorunda kaldılar. Bu politikalar bir ülkenin krediye hak kazanması için bir gereklilik gibiydi.

Yapısal uyum programları, neo-liberalizm olarak bilinen belli bir ekonomik teori sınıfına dayanmaktadır. Bu programların ortak unsurlarından bazıları, devlet kurumlarının kuralılaşdırılması, özelleştirilmesi ve birçok sosyal alandan çekilmesidir. Neo-liberal teori aynı zamanda yoksulluğun ortadan kaldırılmasının en iyi serbest piyasalar ve serbest ticaret yoluyla güvence altına alınabileceğini savunuyordu (Brunelli, 2007). Ayrıca teori, kalkınma sürecinin yürütülmesinde devletin asgari güce sahip olması gerektiğini varsaymaktadır. Ancak, hükümetin kalkınma sürecindeki rolünün azaltılması, sosyal temel hizmetlerde (sağlık ve eğitim gibi) harcamaların azaltılması anlamına gelebileceği için sosyal hasara da neden olabileceği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Ayrıca, temel hizmetlere eklenen kullanıcı ücretleri nedeniyle bu hizmetlere kolaylıkla erişme yeteneğini azaltabileceğinden vatandaşların refahı için tehlike oluşturabilirdi (Alagoz, 2012).

Neo-liberal ideolojinin destekçileri, teorinin ekonomik büyüme için en büyük imkânı ve halk arasında en eşit refah dağılımını sağladığını savunuyorlar. Öte yandan, bu ideoloji, uluslararası finans kurumlarının dikkate alınmadığını iddia eden ekonomistler tarafından eleştirildi, bu fikirlerin toplumun yoksul ve imtiyazlı kesimleri arasında ne kadar zarar verebileceğini düşünmeden geliştirildi (Vida, 2016; 12). Ayrıca, teori bu programların Afrika'daki yoksulluğu azaltmaya yardımcı olabileceğini varsaymasına rağmen, bunun tersi olmuştur, çünkü yoksulluk durumu hala aynı kalmaktadır. Özdal (2009) “yapısal uyum politikalarının, yoksulluğun şiddetini daha da arttırdığını” belirtirmiş. Bu, aslında bu programların Afrika kıtasına yönelik iyi bir amacı olsa da, insanların yaşamlarının değiştirilmesinde durumu daha

da kötüleştirilmenin hiçbir yararı olmadığını göstermektedir. Ancak, diğerleri, bu programların en büyük yararlanıcılarının büyük uluslararası şirketler ve varlıklı yatırımcılar olduğunu savunuyor. Bunun nedeni, ulus ötesi şirketlerdekilere fayda sağlayan çok az kısıtlamayla sermayenin dünyayı özgürce akmasına izin verilmesidir (The Thistle, 2008). Bu, zengin ve fakir arasındaki farkı yaratmaya devam ederken, bu programların olumsuz boyutunu açıklayabilir.

Neo-liberalizmin savunucuları, bu programların Afrika ülkelerinin ekonomisinin dengelenmesine ve hatta iyileştirilmesine yardımcı olabileceğini varsayıyor. Ancak, programların uygulanmasından bu yana geçen iki buçuk yılda, yalnızca Angola ve Mozambik, yıllık % 8'in üzerinde ekonomik büyümede büyük artışlar görmüş, diğer Afrika ülkelerinin ise politikalarını olumsuz etkilemiştir (Simutanyi,2006). Dahası, neo-liberalizm teorisi yapısal uyum uygulamasının ülkeye yabancı yatırımları çekmeye yardımcı olacağını varsaymaktadır. Harcamaları azaltarak, hükümetler enflasyonu kontrol altına almak ve yurt dışından sermaye girişlerine olan talebi azaltmak için faiz indirimlerini mümkün kılıyor. Maaş artışlarını kapatıp bütçeleri kısarak enflasyonu düşürüyorlar. Böylece özel yatırım daha ucuz hale gelir ve iş için çevre daha cazip hale gelir. Bu nedenle, neo-liberaller en üretken ekonomi modelinin, serbest piyasaların ve serbest ticaretin hakim olduğu ekonomi olduğunu varsayar (Brunelli, 2007: 7).

Neo-liberalizmin savunucuları, yapısal uyum programlarının başarısız olmasının temel olarak kalkınma sürecinde rol oynayan devletten ve ayrıca iç faktörlerden kaynaklandığına inanıyor. Programlar neredeyse yirmi yıldır asgari faydalar ve ekonomik krizle birlikte uygulanmış olsalar da, Afrika ülkelerinin başka bir seçeneğe sahip olmadıklarını, ancak bu programların ekonomilerini uyandırmanın bir yolu olarak uygulamakta olduklarını düşünüyorlar (Simutanyi, 2006: 2).

1.6.2 Bağımlılık Teorisi ve Yapısal Uyum Programları

Bağımlılık teorisi, 1960'lı yıllarda öne çıkmaya başladı. Latin Amerika kıtasındaki az gelişmişlikle ilgili endişeleri açığa vurdu ve Latin Amerika ülkelerinin gelişme süreçlerinde yaşadıkları bağımlılık ilişkilerinin fark edilmesi konusunda katkıları oldu. Arjantinli iktisatçı Raul Presbich haklı olarak düşünce bağımlılığı

okulunun lideri veya öncüsü olarak gösterilebilir (Sanchez, 2003). Raul Presbich ve meslektaşları, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyümenin zorunlu olarak yoksul ülkelerde büyümeye yol açmadığı gerçeğinden endişe duyuyorlardı. Zengin ülkelerdeki ekonomik faaliyetlerin çoğu zaman fakir ülkelerde ciddi ekonomik sorunlara yol açtığını öne sürdüler. Bu teori, dünyadaki birçok ulusun gelişmiş devletlerle ilişkilerindeki mevcut durumu, uluslar arasındaki etkileşimlerin kalıplarını inceleyerek ve uluslar arasındaki eşitsizliğin bu etkileşimlerin içsel bir parçası olduğunu savunarak açıklamaya çalışır (Ferraro, 1996).

Teoriye göre, geliştirilmekte olan ülkelerin durumu tam olarak, üçüncü dünya ekonomilerinin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın egemen olduğu kapitalist dünya sistemine dâhil edilmesinin bir sonucudur. Bağımlılık teorisi, belirli bir ülke veya bölgenin destek, hayatta kalma ve büyüme için gelişmiş ülkelere güvendiği bir durumu ifade edemektedir. Gelişmekte olan ekonomi için bir açıklama olarak Bağımlılık kavramı en çok Frank ve Samir Âmin tarafından geliştirilmiştir (Emeh, 2013).

Bağımlılık teorisi, gelişmeyi dışsal güçlerin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi açısından ele almaktadır. Ayrıca gelişme olasılığının, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında var olan sömürü ilişkisi ile belirlendiğini de düşünmektedir. Bağımlılık teorisi ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarının gelişmiş ülkelere aktarılmasında uluslararası piyasada eşit olmayan bir değişim süreci yoluyla sömürü dinamiklerini ortaya koymaktadır. Gelişmiş ülkeler kaynaklarını modern kalkınmada biriktirmekte ve gelişmekte olan ülkeler bu sebeple gelişmekte olan ülkelere istifa etmektedir. Teori, yapısal uyum programlarının, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş. Teori, gelişmiş ülkelerin altında, kendi kendine sürdürebilecekleri bir kalkınma yoluna girmeleri için ticarete bir dereceye kadar korumacılığın kullanılması gerektiğini varsaymaktadır. Teori, modernleşme teorisine bir tepki olarak gelişti, modernleşme teorisi az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerin altında dünya pazar sistemine entegre edilmeleri gerektiğine inanıyordu. Bununla birlikte, bağımlılık teorisi bu fikri reddetti, çünkü gelişmiş ülkeler altında kendine has özelliklere ve yapılarla sahip olduklarını ve en önemlisi de dünya pazar ekonomisinde daha zayıf üye olma durumlarında olduklarını düşünüyorlardı (Githua, 2013: 30).

Ayrıca, modernleşme az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler tarafından sömürülmesinin ülkelerin ekonomik bağlarını sıkılaştırdığını savunuyordu. Ancak eşitsiz döviz borcu, borçları geri ödemelerde, dış ticaret zorluklarına ve daha fazla yüke neden olan kısır bir ödeme döngüsüne yol açtı (Nhema ve Zinyama, 2016: 154). Bağımlılık teorisine göre, yapısal uyum programları çoğu Afrika ülkesini borçlanmaya itmiştir. Bu borçlar ve faiz ödemeleri zaten kıt sermayeyi tüketmekte ve bunun sonucunda ekonomik gelişmeyi engellemektedir. Sonuçta ortaya çıkan sermaye kaybı, sağlık, eğitim vb. sosyal refah programları için devlet harcamalarını azaltır. Sermaye tahliyesi, hükümetin gücünü ve değişkenliğini de azaltarak sosyal ve ekonomik krizle karşı karşıya kaldığınızda harekete geçmeyi zorlaştırır (Shandra vd. 2010: 219). Araştırmalar, bağımlılık teorisinin tezlerini doğrular şekilde, bu programların Afrika ülkelerinin çoğunda dış borçlara yol açtığını göstermiştir, çünkü krediler ‘rezerv para’ şeklinde verilmiştir. Bu, ülkelerin faizleri çok yüksek olduğu için kredileri geri ödemelerini zorlaştırmaktadır. Bu politikaları devletlerin sosyal işlevlerini zayıflatır. Örneğin hükümetler borçlarını geri öderken sosyal hizmetlere harcamayı kesmek zorunda kaldı. Temel sosyal hizmetlerdeki harcamaların azaltılması, halkın yaşam standartlarının kötüleşmesi gibi diğer sosyal sorunlara neden oldu.

Yapısal uyum programlarının şartlarından biri olarak özelleştirme, daha önce hükümet tarafından serbestçe sunulan hizmetler için daha yüksek kullanıcı ücretleri alındığından, temel hizmetlere erişimi de azaltabilir. Ayrıca, özelleştirme kamu kurumlarındaki işlerini kaybeden insanların birçoğunun işsiz kalmalarına yol açmış ve bazı işverenlerin işlerine son vermeleri sonucunda kıtadaki işsizlik oranının artması nedeniyle özel sektöre alınmalarını zorlaştırmıştır (Pandolfelli vd, 2014).

Bağımlılık teorisi ayrıca, bu programların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizliği artırabileceğini varsaymaktadır (Farny, 2016). İleva olarak, yapısal uyum programları serbest piyasalar için savunuculuk yapıyor, bu da girişimciler açısından sınırlama olmadığı anlamına geliyor ve girişim serbestliğinden yararlananların çoğunun varlıklı yatırımcılar ve yabancı girişimciler olduğu ortaya çıkıyor. Literatür, bu programların gelişmekte olan ülkeleri özellikle de gelişmiş ülkelerin çok düşük fiyatlarla satın alacağı hammaddeleri ihraç etmeye teşvik ederken, gelişmekte olan ülkelerde ise çok yüksek fiyatlara mal ithal ettiğini göstermiştir. Bu

nedenle, gelişmekte olan ÷lkelere pek fayda sağlamaz, fakat gelişmiş ÷lkeler ile aralarında bir boşluk yaratır (Kufakurinani vd, 2017).

Genel anlamda, bu programlar gelişmekte olan ÷lkeler açısından gelişmiş ÷lkelerle arasında ekonomik bir bağımlılık şekli oluşturdu. Bu bağımlılık, gelişmekte olan ÷lkelerdeki yoksulluğa neden olan daha fazla ithalat ve daha fazla emtia ihracatı sağlayan ve gelişmekte olan ÷lkelerin aleyhine olan eşitsiz bir alışveriş olarak ortaya ęıktı. Ayrıca, yapısal uyum programlarının benimsenmesi, gelişmekte olan ÷lkeleri dış yardım için gelişmiş ÷lkelere daha da bağımlı kılma eğilimindedir. Bunun nedeni, bir ÷lkenin yapısal uyum programlarını uygulaması durumunda, dış yardım almaya hak kazanma şansının artmasıdır. Bu nedenle, çoğu Afrika ÷lkesi bu programları diğer gelişmiş ÷lkelerden finansal yardım almanın bir yolu olarak uygulamıştır. Mozambik dış yardıma daha fazla bağımlı olan ÷lkelerden biriydi ve ÷lkeler yardım ediyordu çünkü bu programları başarıyla uygulayan ÷lkeler arasındaydı. Ancak, bir ÷lkenin dış yardım almasına rağmen, hiçbir zaman önemli bir gelişme göstereceği anlamına gelmediği belirtilmelidir. Tıpkı Mozambik gibi, programları başarıyla uyguladı, milyonlarca yabancı yardım aldı, ancak Afrika'daki en fakir ÷lkelerden biri olarak sınıflandırıldı.

Ayrıca, bağımlılık teorisinin savunucuları, bu programların gelişmekte olan ÷lkelerde başarısız olmasının sebebinin, bu ÷lkelere, ekonomilerinin yönlendirilmesini istedikleri yönde söz sahibi olma şansı verilmediğini varsaymaktadır. Ayrıca, bu programlar gelişmekte olan ÷lkelerde ekonomik krize yol açan i faktörleri görmezden gelme eğilimindedir. Bu şekilde, bu programlar bir şekilde bu ÷lkelerin karşılaştığı sorunları çözmez, daha çok arttırır (Sanchez,2003: 43).

II. BÖLÜM

YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ AFRIKA ÜLKELERİNDE UYGULANMASI

2.1 Afrika ülkelerinin sosyo-ekonomik özellikleri

Bu bölümde Yapısal uyum programlarının uygulandığı ve araştırmanın amacına uygun olan, örneklem olarak belirlediğimiz yalnızca üç Afrika ülkesinin özellikleri gösterilecektir. Zambia, Zimbabwe ve Mozambik'in coğrafi ve sosyo-ekonomik özellikleri üzerinde durulacaktır.

2.1.1 Zambia

Zambiya, Malawi, Mozambik, Zimbabwe, Botswana, Namibya, Angola, Kongo ve Tanzanya ile sınırlarını paylaşan karaya bağlı bir sahra ülkesidir.

Fig 1(Kaynak: United Nations,2013)

Zambiya, 24 Ekim 1964'te İngiltere'den bağımsızlık kazandı. Lusaka, Zambiya'nın başkenti ve tahmini nüfusu 17, 09 milyondur. Başlıca turistik özelliği, dünyanın yedi harikasından biri olan Victoria Şelalesi'dir. Aynı zamanda, ülke döviz kazanma potansiyeli yüksek olan potansiyel bir doğaya sahip olan yaban hayatı ve av hayvanlarının rezervlerine de sahiptir. Ülkede ayrıca çeşitli mineraller ve bakır, zümrüt, çinko, kurşun ve kobalt gibi değerli taşlar da bulunmaktadır (Central Statistical Office, 2018: 6-7).

Mısır, aynı zamanda ülkenin başlıca gıda maddesi olan Zambiya'nın tarımsal üretiminde en büyük paya sahiptir. Ne var ki, Zambiya'nın tarımı küçük çiftçilerin

egemenliğinde ve hala geliştirilme aşamasındadır. 2009 yılına kadar Zambiya'dan COMESA'ya tarım ürünleri ihracatı toplam 125 milyon dolara, Avrupa Birliği'ne toplam 147 milyon dolara ulaşmıştır. Sanayi sektörü GSYH'ya yaklaşık % 6 oranında katkı sağlamış ve bakır döviz cinsinin % 90'ından fazlasını oluşturmuştur. Zambiya, uzun zamandan beri ülkenin başlıca döviz kaynağı olan ve çoğu resmi sektör istihdamı sağlayan dünya çapında bir bakır kaynağına sahiptir (Mulungu ve Ng'ome, 2017: 4).

Zambiya'da 73 etnik grup vardır. İngilizce resmi dil olarak konuşulur ancak başka yerel diller de vardır. Zambiya'nın para birimi Kwacha olarak bilinir. 2010 yılı itibariyle yaşam beklentisi 49 yıl olarak gerçekleşmiştir. Yetişkin okuryazarlığının % 70 olduğu tahmin edilmektedir. Son olarak, 2009 yılında 15-49 yaş grubundaki HIV sıklığı % 13,5 olarak tahmin edilmektedir (JICA, 2012).

2.1.2 Zimbabve

Zimbabve, güney-orta Afrika'da bulunan bir kara kilitli ülkedir. Sınırlarını Zambiya, Güney Afrika, Botswana ve Mozambik ile paylaşıyor.

Fig: 2 (Kaynak <https://www.drivingdirectionsandmaps.com/zimbabwe-google-map/>)

Zimbabve'nin nüfusu yaklaşık 12 milyondur. Victoria Şelaleleri ve Kariba Gölü (dünyanın en büyük insan yapımı göllerinden biri) Zimbabve'de bulunmaktadır. Ülke ayrıca aslan, fil, bufalo, leopar, çita, gergedan, zürafa, zebra vb. gibi vahşi yaşam mirası ile kutsanmıştır (Zvobyo, 2009). Zimbabve, bol miktarda toprak ve doğal kaynaklar, nispeten eğitilmiş ve vasıflı bir insan sermayesi potansiyeline sahiptir ancak yetersiz fiziksel altyapı ile karakterize olmuştur. Tarım sektörü, tütün (ihracat için) ve

gıda mahsulleri (yurtiçi satışlar için) üzerine odaklanmaktadır. Madencilik, ekonominin ana faktörüdür, ülke dünyanın en büyük platin rezervine sahiptir ve şarj edilebilir piller için gerekli olan beşinci en büyük lityum üreticisidir. İmalat sektöründe hızlı bir düşüş yaşanırken, doğal kaynak çıkarımı artmaktadır (African Development Bank Group, 2018; 1).

1999 yılında sanayi GSYH'nin % 25'ini, tarım % 20'sini ve hizmet sektörü % 55'ini oluşturmuştur. Tarımın, GSYH'ye küçük bir katkının olmasına rağmen, büyümeye ve istihdama önemli sayılabilecek katkısı olmaya devam etmektedir. 1999 yılında sadece tütün ve bahçecilik tek başına ihracatın % 36'sını, bir bütün olarak sektör ise toplam mal ihracatının % 44'ünü oluşturmuştur. Ayrıca, imalat sektörünün yarısı girdiler için tarıma dayanmaktadır. Ayrıca, 1999'da istihdam edilenlerin % 60'ı tarım, ormancılık ve balıkçılıkta çalışıyordu (World Bank, 2004:1).

United Nations (Birleşmiş Milletler) 2017'de, Zimbabwe'deki sosyal göstergeleri şu şekilde özetlemektedir;

Zimbabwe'de yoksulluk oranının kırsal kesimde kentsel alanlara göre daha yüksek olduğu ve ülkedeki eşitsizlik düzeylerinin ilçelere ve bölgelere göre değiştiği gösterilmiştir. 2011-12 döneminde Zimbabwe'nin toplam nüfusunun % 72, 3'ü fakir olarak kabul edilirken, 15-34 yaş arası gençler için genel işsizlik oranı % 15, 3 idi. Zimbabwe'deki genel okuryazarlık düzeyi 2014 yılında % 98 iken, 2011 yılında % 97'den biraz yükselmiştir. Gençler için okuma yazma oranı (15-34) her iki cinsiyet için % 99'un üzerinde ve 35-39 yaş grubu için % 99'a yakındı. 75 yaş ve üstü okuryazarlık seviyesi her iki cinsiyet için de % 85 civarındaydı.

Genç kuşaklar arasındaki yüksek okuryazarlık seviyeleri, herkes için eğitimi vurgulayan bağımsızlık eğitimi politikaları ve vatandaşlara eğitim olanakları açmakla bağlantılı olabilir. Kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında okullara kayıt olma olasılığı daha yüksektir. Buna karşılık 2014 yılında kayıtlı çocukların % 50, 5'i erkek, % 49, 5'i kızdı. Zimbabwe'de sağlık sektörüne bütçe tahsisatı düşüktür, HIV yaygınlığı ve bulaşma oranları yüksek kalmıştır. Zimbabwe'de yaklaşık 1, 3 milyon kişi HIV ile yaşamaktadır.

2.1.3 Mozambik

Mozambik Cumhuriyeti, Güneydoğu Afrika'nın doğudan Hint Okyanusu, kuzeyden Tanzanya, Malavi ve Zambiya, batıdan Zimbabwe ve güneyden Güney Afrika'ya sınırlandırılmış bir ülkedir.

Fig.3(Kaynak:<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/attachments/maps/MZ-map.gif>)

Başkent ve en büyük şehir Maputo'dur. 1975 yılında Portekiz yönetiminden bağımsızlık kazanmıştır. İki yıllık bağımsızlıktan sonra, 1977'den 1992'ye kadar yoğun ve uzun bir iç savaş yaşandı. 1994 yılında Mozambik'te çok partili seçimler düzenledi ve o zamandan beri nispeten istikrarlı kaldı. Mozambik'te toplam nüfus 25, 69 milyondur. Resmi dil Portekizcedir ve bu dil nüfusun % 50, 3'ü tarafından konuşulur, ancak konuşulan diğer ana diller de vardır (Crossborder, 2015).

Mozambik, son 20 yılda insani gelişimin birçok alanında kayda değer ilerlemeler sağlamıştır. Ekonomik büyüme % 7, ortalama yaşam süresi 10 yıldan fazla artmış, brüt birincil kayıt yaklaşık % 60 artmış ve tarımsal üretim bu dönemde % 50 artmıştır. Bu ilerleme, bazı Mozambiklilerin yaşamlarını iyileştirirken, nüfusun büyük kısmı için özel bir büyüme ve gelişmeye dönüşmemiştir. Aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı 1995'ten bu yana 5 milyondan fazla artmış, su ve sanitoryona erişimi olmayanların sayısı sırasıyla yaklaşık 4 ve 7 milyondan fazla artmıştır. Ayrıca, Mozambik hala dünyadaki en düşük eğitim seviyesine sahiptir (Porter vd, 2018; 2).

2.2 Afrika Ülkelerinin Yapısal Uyum Programları Deneyimleri

Bu bölümde, seçilen Afrika ülkelerinde yapısal uyum programlarının uygulanması hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Programlar farklı zamanlarda uygulanmıştır ve her hükümetin en azından bu programları neden uyguladıkları konusunda kendi sebepleri vardır. Ek olarak bu bölümde, yapısal uyum programlarını uygulayan ülkelere bu programların olumlu ve olumsuz etkileri üzerinde durulmuştur.

2.2.1 Zambiya'daki Uygulamalar

24 Ekim 1964'te kazandığı bağımsızlığın ardından Zambiya liderliği, sömürgecilik tarafından yaratılan dengesizlikleri gidermek için sosyal refah politikalarını ve aynı zamanda yeni hükümette sosyalist bir ideolojik anlayışı yönelim olarak kabul etti. Bu ideoloji, ekonomiye devlet müdahalesine ve tüm Zambiya'lılara sosyal yardım hizmetlerinin (eğitim, sağlık) sağlanmasına dayanıyordu. 1979'un sonuna gelindiğinde Zambiya ekonomisinin %80'inden fazlası devlet kontrolü altındaydı. Zambiya ilk yıllarında yılda ortalama % 8-10 ortalama hızlı bir ekonomik büyüme yaşadı. Ülke çok büyük dış rezervlere sahipti, döviz stokları yüksek, bakır fiyatları yüksek ve istikrarlı, ticaret dengesi de olumlu idi. Bununla birlikte, 1970'lerin ortalarına doğru ülke, dünyadaki bakır fiyatlarının düşmesi ve petrol fiyatlarındaki artışın neden olduğu ciddi krize girdi. 1976'da Zambiya, ilk Dünya Bankası yapısal düzenleme kredisini aldı (Simutanyi,2006: 5).

Öte yandan, Zambiya'nın eski cumhurbaşkanı Kaunda eski hükümetin bu programların şartlarını uygulamada oldukça kararsız olduğu söyleniyordu. IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar, çoğu zaman ülkenin bir bütün olarak bağışçı topluluğuyla olan ilişkisini zorlayan farklı dönemlerde kaldırıldı. Kaunda, daha sonra 1987 yılında yapısal uyum programlarını iptal etti ve bunları ülkenin kendi kaynaklarından gelen kalkınma fikrine dayanan bir kalkınma planı ile değiştirdi. Başkan Kaunda'nın Zambiya ile IMF arasındaki ilişkiyi sonlandırmasının nedenleri net bir şekilde araştırılmadı. Ancak, politik gücünün etkisinin olabileceği tahmin edilebilir. Cumhurbaşkanlığı döneminde, ulusal politikalar, içeride veya dışarıda olsun, sistematik ekonomik analizlerden ziyade, ideolojik, politik, tarihi ve sosyal düşüncelerinden daha fazla etkilendi (Lungwangwa,1994;7).

Ancak, 1991 yılında iktidara gelince, yeni hükümet bir takım zorluklarla karşı karşıya kaldı. Bir yandan hükümet, önemli miktarda borç indirimi ve yeni bir ekonomik iyileşme programı için uluslararası bağışçı topluluğuyla bir anlaşma müzakere etmek zorunda kaldı. Hem dış donörler hem de yerli muhalifler, reform sürecinin demokratik karar alma prosedürleriyle uygulanmasını istedi (Rakner, 2003: 12).

2.2.2 Zimbabwe'deki Uygulamalar

Zimbabwe, bağımsızlıktan önce bile, 1980 yılında bağımsızlığın kazanılmasıyla sonuçlanan yıllarda süre gelen siyasi ve ekonomik mücadele yaşadı. 1965'teki ekonomisine ilişkin dünyadaki yaptırımlara dayanarak, Zimbabwe, hayatta kalması için yalnızca ekonomisine değil halkına da bir dizi ekonomik kontrol uyguladı. Kaynakların hızlı bir şekilde tükenmesine rağmen bu kontroller veya politikalar ekonomideki gelir açığını daraltmanın bir yolu olarak bağımsızlıktan sonra bile devam etti. Bununla birlikte, bu önlemlerin, özellikle sermaye tabanının hızlı bir şekilde aşınmasının yaşandığı üretken sektörü olumsuz etkiledi. Sadece yatırımlar düşmekle kalmadı, döviz girişinde de bir düşüş oldu (Kingston vd, 2011).

Bu gelişmeler ekonomideki büyüme ve istihdam için olumsuz sonuçlar doğurdu. Ülkenin ekonomik konumu 1982 ile 1984 arasında kötüleşti. Bu, kuraklığın bir sonucu olarak ortaya çıktı ve Mozambik'teki Beira koridorunda güvenliği sağlama gereği nedeniyle savunma harcamalarının artmasına neden oldu. Kontroller sonucunda yabancı özel yatırımlar azaldıkça döviz daha az ve net resmi akışlar negatif hale geldi. Döviz kontrolü, ithalatın kontrolünde etkiliyken, ihracatın ve ekonominin büyümesini engelledi. 1989'da ekonomik performansın iyileşmediği sonucuna varıldı. Talep baskıları artmaya ve ödemeler dengesinde büyük açıklar oluşmaya başladı. Bu, şimdiye kadar gerçekleştirilen politika önlemlerinin ekonomideki çarpıklıkları ve dengesizlik ortadan kaldırmak ve ekonomiyi sürdürülebilir büyüme yoluna koymak için yeterli olmadığını göstermiştir (African Development Bank Group, 1997).

Zimbabwe, 1990'dan 2000'e kadar yapısal uyum programları uyguladı. Bu programlar uyarlandığında Zimbabwe, herhangi bir ekonomik kriz durumunda değildi. Aksine, ekonomi bağımsızlık döneminin ilk on yılında, ortalama GSYİH % 3,

3 oranında büyüyordu. Buna ek olarak, mutlak yoksulluk oranı 1985'te %75'ten 1989'da % 40'a, aşırı yoksulluk oranı da aynı dönemde % 31,3'ten % 16,7'ye düşmüştür. Yapısal uyum programlarının uygulanması, nüfusun artan ihtiyaçlarını karşılamak için daha yüksek bir GSYİH büyüme oranı elde etmek için hızlanma ihtiyacı nedeniyle zorlandı (Muvunzi, 2011).

2.2.3 Mozambik'deki Uygulamalar

Mozambik yaklaşık 30 yıl şiddetli çatışma, sosyal ve politik bozulma ve ekonomik kriz yaşadı. İç savaş baskısı altında, yönetim altyapısı bozuldu. Kırsal Mozambik'in büyük kısımlarında, okullar ve sağlık görevlileri tahrip edildi ve öğretmenler ve hemşireler tahliye edildi. Nüfusun yaklaşık % 37'si evlerini kaybetti, yerlerinden edildi ya da mülteci oldular.1992'deki barış yerleşiminden bu yana, ülke yılda yaklaşık % 8 civarında neredeyse kesintisiz bir büyüme dönemi geçirmiştir. Bu, mutlak yoksulluk düzeyini 1996-1997 yılları arasında nüfusun % 69'undan 2002-2003'te % 54'e düşürmüştür. Bununla birlikte, yüksek yoksulluk oranları, zayıf sağlık göstergeleri ve yüksek cehalet oranları devam etmektedir (Batley vd, 2006:1).

Literatür, devletin bu sorunların çözümüne çeşitli yollardan ulaşmaya çalıştığını, ancak bunun küçük vergi matrahı, aşırı düşük eğitimli ve eğitimsiz personel ve zayıf yasama ve yargı sistemi gibi sebeplerle yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu nedenle, daralmayı durdurmak ve çok taraflı bağış fonlarına erişmek için Mozambik 1984 yılında IMF ve Dünya Bankası'na katıldı. Ancak, Mozambik Bretton Woods kurumlarının politikalarını 1987 yılında uygulamaya başladı. Yardım ve kredi akışı, bu kurumlar tarafından tasarlanan bir ekonomik iyileşme programının uygulanmasına koşullandırılmıştır. Bu programın iki ana bileşeni vardı; devlet harcamalarını düşürür ve daha yüksek faiz oranları gibi politikalar yoluyla ekonomiye kredi indirimini yapar. Bu düzenlemeler nedeniyle, hükümetlerin maaşlarının düştüğü görüldü, bu da işçilerin ailelerini desteklemelerini imkânsız hale getirdi (Naiman ve Watkins, 1999). Diğer olumsuz sosyo-ekonomik değişiklikler, aşağıdaki bölümlerde açıklanacaktır.

2.3 Afrika'da Yapısal Uyum Programlarının Uygulanmasının Sebepleri

Gelişmekte olan ülkelerin orta ve uzun vadeli büyüme ihtiyaçlarının daha iyi hesaba katılabilmesi için yapısal uyum programları uygulamaya konuldu. Bu uygulamalar başta makro ekonomik istikrarla ilgileniyorlar. Yapısal uyum programları, Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınmasının algılanan temel sorunlarını ele almak için kavramsallaştırılmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi yapısal uyum programlarının ana unsurları Neo-liberal özelliklere sahiptir. Yapısal uyum programlarını uygulayan Afrika ülkeleri Neo-liberal anlayışa uygun olarak, enflasyon karşısı makro ekonomik istikrar politikalarını vurguladılar ve özel sektör ve serbest piyasa gelişimi için bastırdılar, bütçe açıklarını kontrol ettiler, kamu sektörü şirketlerini ve hizmetlerini özelleştirdiler, parastatalları erittiler, sübvansiyonları ortadan kaldırdılar ve sosyal hizmetlere kamu desteğini kestilerler. Ülkenin ödemeler dengesini iyileştirmek ve dış borçluluğunu kontrol etmek için devalüasyon ve ticaretin serbestleştirilmesi için tipik bir yapısal düzenleme programı uyguladılar (Heidhues ve Obare, 2011:58).

YUP'lar ayrıca borçlu ülkelere borç indirimi için ön koşul olarak yeni krediler almanın ve yabancı yatırımcıları çekmenin şartı olarak uygulanır. Dünya Bankası ve IMF, yapısal uyum programlarının uygulanmasının neredeyse kaçınılmaz olarak yoksulluğun azaltılmasına yol açtığını ve zengin ile fakir arasındaki boşluğu kapattığını iddia ediyor. Ayrıca, yapısal uyum programları uygulayan ülkeler bu programları uygulamayan ülkelere göre daha iyi olma eğilimindedir. İşlevsel olmayan ekonomileri düzeltmek ve bugünün küresel ekonomisinde Sahra Altı ekonomilerini daha rekabetçi hale getirmek için daha fazla ekonomik verimlilik ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek için yapısal uyum programları başlatılmıştır (Agyemang, 2001).

Birçok Afrika hükümeti 1980'lerin başındaki küresel krize cevap vermek zorunda kaldı ve bu onları batı hükümetleri ve uluslararası finans kuruluşları ile yeni bağımlı ilişki biçimlerine kilitledi. Birçok ülke borç içinde yüzdüler ve ekonomik çöküşü engellemek amacıyla özellikle kredilerin ödenmesi için IMF'ye ve Dünya Bankası'na yöneldiler. Çoğu banka, ikili bağış ve diğer fon kaynakları, Afrika

hükümetlerinin normalde yapısal uyum programları olarak kullanılan ekonomik politikaları uygulamasında ısrar ediyordu. Bu, yardım için farklı mali kuruluşlardan kaynaklanan bir şarttır (Campbell ve Loxley, 1989: 2). Muvunzi (2011: 1) göre yapısal uyum programları, 1980'lerden bu yana Afrika'da yardım şartlılığının bir parçası olarak uygulanmıştır. Bu programlar, kuzeydeki hükümetler tarafından, 1970'lerde petrol fiyatlarının artmasını takiben, 1980'den bu yana çoğunlukla Afrika'yı vuran borç krizinden gelişmekte olan ülkelere yardım etmek için doğmuştur. Bu nedenle, çoğu Afrika ülkesi yapısal uyum programlarını benimsediklerinde ekonomik krizlerle boğuşmaktadır ve bu programları krizden çıkışın bir yolu olarak mecburen kabul etmişlerdir.

2.4 Afrika Ülkelerinde Yapısal Uyum Programlarının Sosyal ve Politik Etkileri

2.4.1 Yapısal Uyum Programlarının Olumlu Etkileri

Bu bölümde, yapısal uyum programlarının Afrika'daki etkileri incelenmektedir. İlk olarak, bu programların Afrika kıtasına fayda sağlayabileceği yollar üzerinde durulmuştur. Ancak, Afrika için programların olumlu etkilerinin çok az derecede olduğu söylenebilir. Bir yandan, yapısal uyum programlarının savunucuları, bu reformların Afrika ülkeleri için zorunlu ve alternatif olmadığını savunuyorlardı. Diğer taraftan, bazı çalışmalar, yapısal uyum programlarının başarıyla uygulandıkları Afrika ülkelerinde büyümeyi ve yoksulluğu azalttığını iddia etmiştir (Heidhues ve Obare,2011). Ayrıca “yapısal uyum programlarının savunucuları, yapısal değişikliklerin büyümeyi ve özellikle sürdürülebilir büyümeyi desteklediğini iddia etmiştir. Sonuçta, yapısal uyum programları uygulayan ülkelerin genellikle birkaç yıl daha hızlı büyüdüğü görülmüştür’ (Schydlofsky,1995).

Yapılan çalışmalar, yapısal uyum programlarının bir şekilde bazı Afrika ülkelerinin (örneğin, Gana, Nijerya) ekonomisinin canlanmasına yardımcı olduğunu göstermiştir. Kingston ve arkadaşlarına göre “1971 ve 1986 yılları arasında Uganda ekonomisi kötüleşti. Ancak 1986-1996 yılları arasında kişi başına düşen GSYİH yaklaşık % 40 oranında arttı. 1987 yılında Uganda, IMF kredisini yapısal düzenleme tesisi aracılığıyla aldı ve daha sonra ESAF programı kapsamında üyeliğini 1989-1992

ve 1992-1997 arasında uzattı. Kişi başına reel GSYİH büyümesi 1992 ve 1997 arasında ortalama % 4,2 oldu. IMF, başlangıçtaki ekonomik göstereyi yapısal uyum programlarının başarısı olarak kabul etti” (2011: 20). Diğer bir nokta, yapısal uyum programlarının benimsenmesinin, yabancı yatırımcıları kıtaya çekebileceğinden, Afrika ülkelerini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmüştü.

Oberdabernig (2017) ‘bir ülke, IMF kredi programlarına dâhil olmayacağını taahhüt ettiği takdirde ekonomik olarak daha iyi durumda olacaktır. Ancak, aksine, diğer çalışmalar, borçlu ülke tarafından koşullu politika düzenlemesi yapılmasının yatırımcıların güvenini ve gönüllü borç vermeyi geri kazanabileceği ve dolayısıyla yıkıcı çalışmaları durdurabileceği sonucuna varmıştır; bu bir 'katalitik etkiye' sahip olabilir. Ayrıca, yatırım oranı makro ekonominin istikrarından önemli ölçüde etkilenir (enflasyonun istikrarı, döviz kuru, üretim). Böylece yapısal uyum programları yatırımın restorasyonuna yönlendirilir (Schylowsky,1995: 29). Devamında, Schylowsky (1995: 34) ‘Afrika toplumlarına sağlamanın tek yararı, alıştırmaların kendilerine kurumların ekonomik büyüme ve gelişme açısından önemini, özellikle ilgili paydaş gruplarını, her topluma kurumsal düzenlemeler sağlamak için kapsamlı reformlar yapmaya dâhil etme ihtiyacını hatırlattığını;

- Girişimciliği ve servet oluşumunu arttırmak.
- Devlet kurumunun çalışmasını yeterince kısıtlayın.
- Nüfus gruplarının barış içinde bir arada yaşama yeteneklerini geliştirmek.

2.4.2 Afrika’daki Yapısal Uyum Programlarının Olumsuz Sosyo-Politik Etkileri

Yapısal uyum programı, borç alan tüm ülkelere önerilen dört adımlı bir taslaktır. Tek boyutlu bir program olduğundan, tüm taslaklara uyan ülkeler arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri dikkate almamaktadır. Bu programlar tüm üçüncü dünya ülkeleri için aynı çözümü önerir. Dahası, yalnızca hükümetler bu yapısal uyum programlarını uygulamaya karar verdiğinde IMF borçlarını ödemek için onlara borç para vermeyi kabul eder. Bu koşulların etkileri yerel ekonomiye zarar verebilir ve onu ekonomik krize daha da götürebilir (Ofori,2009). Ek olarak, “bu programlar Afrika kıtasının ekonomisine, ne sosyal ve politik alanda çözüm sunmamıştır” (Ali,

2017). Literatürde, bu programların en çok gözlenen etkisinin yoksulluk, işsizlik ve ekonomik büyüme eksikliği olduğu söylenebilir. Tabi ki, programların Afrika ülkelerinin siyasi kurumları üzerinde de bir etkisi olduğu görülmüştür.

2.4.2.1 Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk

Yoksulluğu ortadan kaldırma kararlılığına rağmen, eleştirmenler yapısal uyum programlarını benimseyen ülkelerin yoksulluk ve gelir eşitsizliğinde artış yaşadıklarını iddia ediyorlar (El Ghadban, ty.). Yoksulluk, gelişmekte olan ülkelerin olası her türlü yolla mücadele etmeyi gerektiren yaygın zorluklardan birini oluşturmaktadır. Bazı gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ekonomik sıkıntıları gidermek için geliştirilen yapısal uyum programları kapsamında, fakirliğin azaltılmasını doğrudan ve uygun şekilde kapsamamıştır. Yapısal uyum programlarının benimsenmesi, yoksulluğun daha da kötüleşmesi ile ilişkilidir. Yapısal uyum programları özellikle Afrika ve Latin Amerika'da gelişmekte olan birçok ülkede uygulanmaya başladığında, yoksulluk vakalarının aynı anda arttığı iddia edilmektedir (Agâh, ty: 6). Mariara ve Kiriti'ye göre (2002), eleştirmenler, ekonomik reformların daha da kötü ekonomik ve sosyal sonuçlara katkıda bulunduğunu, sadece yoksulluk ve kırılganlığa yol açan koşulları güçlendirdiğini savundu.

Ayrıca, kanıtlar, yapısal uyum programlarının, zengin ve fakir arasındaki boşluğu ve aynı zamanda kırsal ve kentsel arasındaki gelir farkını arttırdığını, böylece yoksulluğun arttığını göstermiştir. Yapısal uyum programları genel olarak eğitim ve sağlık maliyetleri olmak üzere temel ihtiyaçlar ve hizmetler ile sosyal hizmetler üzerindeki göreceli harcamaları azaltmayı kapsamıştır. Yerel ürünler ithal edilen ürünlerden ve çoğu zaman sübvansede edilen ürünler için ciddi bir rekabete maruz kalmıştır. Bu süreçte ülkeler, yoksullar işsizlik ve işten çıkarma gibi ciddi sosyo-ekonomik risklere maruz kalmaktadır (Rono, 2002: 87).

2.4.2.2 Yapısal Uyum Programları ve İşsizlik

Yapısal uyum programlarının özelliklerinden birinin devlet hizmetlerinin özelleştirilmesi olduğu daha önce belirtilmişti bu durum kamu görevlilerinin istihdamını kaybetmelerine yol açabilir. Dabour'a göre (1999: 55) Yapısal uyum programları işsizliğin artmasına neden olmuş ve işgücü talebini etkin bir şekilde

azaltmıştır. Bu işsizliğin büyük bir kısmı genellikle üretim potansiyeli kaybedilecek olan gençleri etkiler. Birçok Afrika ülkesinde işsizlik, milyonlarca kalifiye insan, teknisyen, vasıflı ve yarı vasıflı işçinin iş bulamayacağı kadar büyük oranlara ulaşmaktadır. Bu da uzun vadede bu ülkelerde aşırı bir işsizlik kapasitesine yol açacaktır. Ayrıca, yapısal uyum programlarına bağlı olarak bu işsizliğin olumsuz kişisel etkileri de vardır (Forsyth, 2000).

Kişisel ve ruhsal etkiler dikkate alındığında, işsizlik, intihara yol açabilecek depresyon gibi diğer sosyal sorunlarla da ilişkilendirilebilir. İnsanlar çoğu zaman çok yıpratıcı olabilecek başka iş fırsatlarını aramak için zaman ve para harcamak zorundadır. Afrika'daki işsizlik aynı zamanda sağlık problemleriyle de ilişkilendirilebilir. Mesela işsizlikle HIV'in yükselmesinin bağlantısı kurulabilir. Çünkü insanlar istihdam edilebildikleri takdirde, şu anda Afrika kıtasındaki en büyük sağlık sorunu olan ve insanları HIV riskine sokan fuhuş gibi hayatta kalma yollarını aramaya son vereceklerdir. İşsizlikle ilişkilendirilebilecek bir diğer sorun ise beyin göçü sorunudur. İşsizliğin sürekli hale gelmesiyle insanlar gelişmiş ülkelerde daha iyi iş fırsatları aramaktadır. Bu da kıtanın ekonomisini inşa etme yeteğini azaltmakta ve şu anda yaşadığı sorunlardan sıyrılmasına yardımcı olmak için yetenekli insan gücünün kaybedilmesine neden olmaktadır.

2.4.2.3 Yapısal Uyum Programları ve Ekonomik Etkisi

Yapısal uyum programlarının da Afrika ülkelerinin ekonomik performansını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Lopez'e (2012) göre "yapısal uyum programlarının Afrika ülkelerinin ekonomik performansını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Afrika'daki yatırımlar gerilemiş, kıtanın dünya ihracatındaki payı 1975 ve 1990 arasında yarıdan fazla düşmüştür. Afrika'nın tarım ve gıda ihracatındaki payı % 21'den % 8,1'e, mamul mal ihracatında 1980'de % 7,8'den 1990'da % 1,1'e düşmüştür. Bazı eleştirmenler gübreler için sübvansiyonların kaldırılması gibi serbestleşme politikalarının, tarımsal verimlilik ve çıkış üzerinde olumsuz bir etki yarattığını belirtmişlerdir". Ayrıca, bir ülke yapısal uyum programlarına dâhil olduğunda, ithal edebileceğinden daha fazla ihracat yapması teşvik edilir. Bu nedenle,

Afrika ülkeleri ekonomik açıdan fakir bir performans sergilemektedir, çünkü bu sadece en gelişmiş ülkelere fayda sağlamaktadır

Diğer yandan, yapısal uyum programları borçluluğu azaltarak ekonomik büyümeyi destekleyemedi. Örneğin, Gana, kabaca 7,51 milyar dolar dış borcu olan, dünyanın en borçlu ülkeleri listesinde 41. sıradadır. Bu borcun çoğunluğu, gelişmiş ülkelere borçlanmayı içeren ayarlama döneminde edinildi. Yapısal uyum programları kapsamında, Gana'nın toplam borcu 1987'den itibaren her yıl ortalama % 7 arttı. Gana, bu dönemde iç borç artışlarıyla da mücadele etti. Yapısal ayarlama programlarından önce, iç borç GSYH'nin % 2,8'i idi, yedi yıl sonra bu rakam devlet harcamalarının % 20'sini oluşturan iç borç hizmeti ile % 15,6'ya yükseldi (Oduyayo,2015). Afrika ülkeleri borçlu kaldı çünkü IMF ve Dünya bankası tarafından verilen krediler 'rezerv para' şeklindeydi. Bu nedenle, krediyle geri gelebilecek faiz nedeniyle kredinin geri ödenmesi zor oldu. Afrika ülkeleri kıtayı geliştirme yollarını bulmak yerine borçlarını geri ödemeleriyle sıkışıp kaldılar, dolayısıyla düşük ekonomik performans ve durgun ekonomik büyüme ortaya çıktı.

2.4.2.4 Yapısal Uyum Programları ve Siyasal Etkisi

Yapısal uyum programlarının uygulanması nedeniyle politik karışıklıklar ve eşitsizlik artışları yaygındır, ancak, bu programların siyasi boyut üzerindeki etkileri incelenmemiştir. Yapısal uyum programlarının temel amacı ekonomik büyümeyi teşvik etmektir, ancak bunların politik yapılar üzerindeki etkisinin de önemli olduğunu belirtmek önemlidir. Yapısal uyum programları yeni hükümetlerin meşruiyetini etkiledi. Ekonomiyi düzeltme yılları ek bir erozyonla karşı karşıya kaldı. Sömürge sonrası Afrika devletlerinin meşruiyeti uyum politikalarını uygulamadaki politik kapasitesi ile ölçüldü. Uyum programlarının başarısı, yetmişbeş devletin, sömürge sonrası sosyal sözleşme, ideolojik meşruiyet oluşturmak, siyasi ittifaklar kurmak, muhalefet ve özerk merkezlerin işbirliğini veya desteğini sağlama gücüne bağlıydı (Mkandawire ve Soludo, 1998: 75-76). Ayrıca, gelir eşitsizliğindeki artış, siyasi, suçlu ve polis şiddetinde keskin bir yükselişe neden olarak gelişmekte olan ülkelerin sosyal dokusunu tahrip etmeye başladı (McGee, 2008). Bu nedenle Dünya Bankası ve IMF geliştirme programlarına dâhil olan ülkeler siyasi yapılarında hızlı ve radikal

değişimler geçirmiştir. Liberal ekonomik reformların baskısı ve iyi yönetişime verilen önem, bu ülkelerin çoğunun liberal demokratik reformlar ve siyasi tartışmalar, çoklu siyasi partiler biçimindeki siyasi rekabet, bağımsız medya ve açık seçimler gibi kurumları hızlı bir şekilde uygulamasına neden olmuştur. Sonuç olarak, ekonomik yeniden yapılanma nedeniyle hükümetler politik sistemlerini ve yapılarını değiştirdiler ve çoğu durumda bu değişiklikler tüm nüfusa eşit fayda sağlama eğiliminde değildi, eşitsizlikler yarattı, zenginlerin zenginleşmesine, fakirlerin daha da fakirleşmesine yol açtı (McGee, 2008; 3).

Kanıtlar, tarımsal politika reformları nedeniyle, kırsal alanlardaki tarımsal üretimin azaldığını ve bunun da kırsal alanlardan kente göçe yol açtığını göstermiştir. Kentsel alanlarda sınırlı sosyal hizmetlerin mevcudiyeti nedeniyle, suçların artmasına ve diğer sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Benzer şekilde, bu programlar, temel malların fiyatlarındaki artışlardan veya devlet sübvansiyonlarının kaldırılmasından dolayı isyanların patlamasına yol açmıştır (Mohammed, 1999: 70). Ekonominin ötesinde, yapısal uyum, hükümetleri kontrol altında tutmaya çalışırken insan haklarını olumsuz yönde etkileyen çatışmaları arttırdı. Yapısal uyum programlarının uygulanması sırasında, çok sayıda işveren özelleştirmeler nedeniyle işlerini kaybetti ve istihdam edebilenler maaş ücretlerinde bir artış elde edemediler. Dahası, bu vatandaşlarla hükümet arasında güvensizlik durumuna neden oldu. Bu durum, siyasi istikrarı bozan ve bazı durumlarda protesto edenler için can kaybına yol açan isyanların, protestoların ve hatta grevlerin patlamasına neden oldu (Greer, 2013).

Buna karşın, her türlü IMF programında bulunan ülkeler, demokratikleşme seviyelerinin önemli derecede yüksek olduğunu göstermektedir. IMF'nin verdiği koşullu krediler, katılımcı ülkelerdeki demokratik kurumların kalitesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Michaelowa, 2010). Ek olarak, bu reformlar eş zamanlı olarak demokrasinin güvence altına alınmasına yardımcı olmuştur. Demokrasi, ticaretin serbestleşmesinden bu yana korunmuştur çünkü doğrudan yabancı yatırımlara sınır açan demokrasinin korunmasında uluslararası çıkarları güçlendirmiştir (McCutchan, 2010). Yapısal uyum programları, koalisyon grupları ve sivil toplumların oluşumu yoluyla demokrasiyi sağladı. Bu, marjinalleşmiş toplumların bile gelişim sürecine

dâhil olmasını, ayrıca, kaynakların eşit şekilde dağıtılmasını ve ulusal hizmet ve kaynaklara erişimin sağlanmasını getirmiştir.

Ek olarak, yapısal uyum programları demokratik değişimin kolaylaştırıcısı olarak görülmektedir. Devletçi ekonomi politikalarından ve yapılarından kuralsızlaştırılmış politikalara geçişi, canlı bir özel sektör ortaya çıkacak ve devletten bağımsız bir ekonomik temele sahip olacak ve devlete karşı bir alternatif güç olarak hizmet edecek ulusal bir burjuvazinin yükselmesi için şartlar sağlanacaktır. İkincisi, devletin ekonomideki gücünün azaltılması, devlette sermaye birikimden doğan merkezi otoritesini durdurduğundan, siyasal iktidar mücadelesinin daha eşit ve demokratik şartlarda yapılacağı varsayılmaktadır. Üçüncüsü, devlet dışı ekonomi ve özel sektör genişledikçe, devletin özerk bir biçimde ortaya çıkacağı, güçlü bir sivil toplumun gelişme eğiliminde olacağı beklenmektedir. Sivil toplum daha sonra liberal demokrasinin gövdesini oluşturacaktır (Adejumobi,1996). Ancak, bu programların gelişmekte olan ülkelerde demokrasiyi geliştirdikleri görülmekle birlikte, ayarlama yapan ülkelerdeki demokrasi sürecini bir şekilde tehlikeye atabilecekleri söylenebilir. Ekonomide genellikle politik geçiş sürecine doğrudan tehdit teşkil eden ciddi gerilimler yaratırlar. Ekonomide yaratılan gerilimler genellikle, devletin normalde siyasi baskı ve devlet şiddeti yoluyla tepki verdiği isyanlar, protestolar ve grevler şeklinde siyasi hoşnutsuzluklara dönüşür.

3. BÖLÜM

YAPISAL UYUM PROGRAMLARININ ANALİZİ

Bu bölümde, bu çalışmada seçilen üç ülkede yapısal uyum programlarının uygulanmasının etkileri analiz edilmektedir.

3.1 Zambia'daki, yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkileri

3.1.1 Yoksulluk

Literatüre göre, Zambiya IMF ile en uzun ilişkiye sahip ülkedir. Ayrıca, tüm Sahra altı Afrika ülkeleri arasında IMF'ye en fazla borcu olan ülkedir. Zambiya, IMF politikalarını en uzun süre uygulamış olmasına rağmen, bu dönemde IMF politikalarının faydasından çok zararını görmüştür. Zambiya'nın IMF kredilerini hak kazanması için, bakır madenleri de dâhil olmak üzere tüm devlet şirketlerinin özelleştirilmesi gerekiyordu. Madenlerin ve diğer devlete ait şirketlerin bu şekilde özelleştirilmesi, büyük çapta iş kayıplarına ve ülke çapında yoksulluk ile sonuçlanan küçülme veya içe kapanmaya neden oldu (Barankariza, 2016).

Daha önce de belirtildiği gibi, Yapısal uyum programları, ekonomik politikalarla düşük ücretleri teşvik etti, tüketici ve ithal mallarında fiyat artışlarına neden oldu, enflasyon, yeniden işleme ve işsizliği artırdıklarından, bunlar sosyal alanı etkiledi. Zambiya hükümetleri, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi, tarihsel olarak halkının refahından sorumlu olma rolünü üstlendi. Ancak IMF, yüksek devlet harcamalarının, yönetimin ve hizmetlerin bütçe açığına katkıda bulunacağına işaret ettiğinden, Zambiya hükümeti harcamaların nasıl azaltılacağına karar vermek zorunda kaldı. Dolayısıyla, sosyal refah kesintilerine odaklandılar. Bununla birlikte, bu fakirlere zarar veren eşitsizlikleri güçlendirdi (Makan, 1993). Sağlık ve eğitim harcamaları, çalışanların çoğunu etkileyecek şekilde azalmıştır (Hagwena, 2012). Bu programlar kapsamında genel sağlık, kırsal kesimde birinci basamak sağlık hizmetleri için harcanan paranın ve temel ilaçlar için harcanan sağlık bütçesinin belirgin şekilde azaldığı görülmektedir. Yani hükümetler sağlığa ayırdığı bütçe payını sürekli azaltma yoluna gitmiştir. Dahası, sağlık hizmetlerine erişimin önemli ölçüde azalması için sağlık hizmeti alan vatandaşlara ilave ücretler getirilmiştir.

Ayrıca, devletin sağlık hizmetlerine yaptığı harcamaların azalması gibi, eğitim sistemi de bu politikalardan etkilenmiştir. 1984 itibariyle, öğrenci öğretmen oranı 50:1'in üzerine çıkmıştı. Eğitim hizmetlerinde yaşanan düşüş, kızlar ve genç kadınlar üzerinde özellikle olumsuz bir etki yaptı. Her ne kadar, kızların ilkokullara gitme oranı neredeyse erkekler gibiyse de, kızların sadece 2/3'ünden azı orta öğretim çalışmalarını tamamlıyor ve ancak beşte birden daha azı üniversiteye gidiyor. 1985 yılında, kadınların okuryazarlık oranı erkeklerinkinin bir buçuk katıydı. Ayrıca, 1986'da hükümet, yatılı ortaokul için önceden ücretsiz olan ilköğretim okullarını ücretli hale getirdi. Bunun fakir kırsal aileler üzerinde özellikle ciddi bir etkisi oldu. Kırsal bölgelerde yaşayan birçok çocuk yatılı bir okula gitmek zorunda kaldı çünkü okuldan uzak yaşıyorlardı. Ayrıca, öğrenciler okul ücretlerini ödemek zorunda kaldı. Her dönem 100 kwacha ödemeleri gerekiyordu, bu yüksek değildi, fakat fakir bir aile için ulaşılmazdı. Bunun sonucunda 4000 çocuğun okuldan çıktığı tahmin edildi. Birçok anne-baba, kızlardan ziyade erkekleri eğitmeyi seçtiği için kızların özellikle okuldan uzaklaşmak zorunda kaldı (Clark ve Allison,1989: 49).

Hükümet harcamalarında kesinti, Zambiya'ların yaşam standartlarının düşük olmasına yol açtı. Bu kesintiler sonucu zamanla yoksulluk içinde yaşayan insan sayısını arttırdığı açıklanabilir. Eğitim maliyetinin artması, ulaşım ve sağlık hizmetlerinin ücretlerinin daha yüksek olması, yaşam maliyetinin de yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Bu programlar, ekonomik sıkıntılara neden olmuş, çalışana verilen ücretler enflasyondaki artış nedeniyle düşme eğiliminde olduğundan, tüketici ücretlerinin artması fakirlerin gelirlerini daha da azalttı. Ayrıca, temel emtialardaki sübvansiyonların kaldırılması, sadece yoksulluğu daha da kurumsallaştırmaya ve yetersiz beslenme oranlarını arttırmaya yardımcı oldu (Mvula, 2001: 12).

Yapısal uyum programlarının sosyal sonuçları muazzam olmuştur. 1996 yılında, dünya Bankası Zambiyaların yaklaşık % 70'inin yoksulluk içinde yaşadığını, nüfusun % 58'inin temel beslenmeden yoksun olduğunu tahmin ediyordu (GLOPP, 2008). Dahası, 1998'de yapılan çalışmalar Zambianların yaklaşık % 73'ünün fakir olarak sınıflandırıldığını göstermiştir (1991'deki % 69.7'ye kıyasla). Kırsal kesimde yoksulluk, kentsel alanlara göre sırasıyla % 83 ve % 56 idi (Mvula, 2001: 13). Zambiya'da, reform programı sırasında yoksulluk artmıştır. 1991-1996 arasında % 16

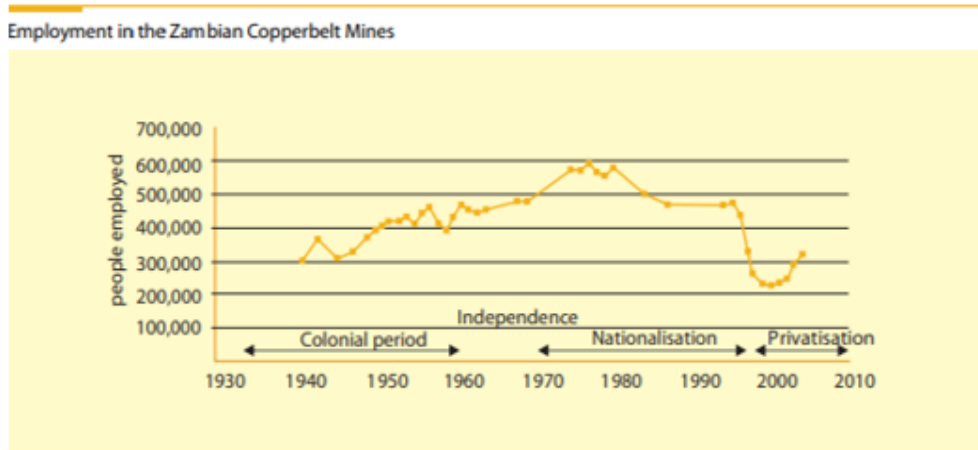
büyüdü. Yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı 1991'de % 69,7'den 1998'de % 73'e yükselmiştir (Situmbeko ve Zulu, 2004).

Yoksulluk istatistiklerine baktığımızda, bu programların aslında ondan kurtulmak yerine yoksulluğu arttırdığını söylemek daha doğru olacaktır. Bunun nedeni, hükümetin kalkınmada liderlik etmekten sorumlu olduğu yıllara tekrar baktığımızda, vatandaşlara sosyal hizmetlerin ücretsiz olarak sunulmasını sağladı ve bu da yaşam standartlarını daha iyi hale getirdi. Ayrıca, HIV / AIDS gibi toplumda daha fazla sosyal sorunlara neden olan etken bu yoksulluk oranlarıdır. Bu hastalıklar sadece bir sağlık sorunu değil, hemen hemen tüm Afrika ülkelerinde sosyal bir sorundur.

3.1.2 İşsizlik

Bu programların uygulanması, hükümetin şirketlerinin çoğunu özelleştirmesini gerektiriyordu. Maalesef bu durum madencilik endüstrisini daha fazla etkiledi çünkü küçülmesine neden oldu ve bazı durumlarda madenler bile kapandı.

Şekil 1: Zambia'deki istihdam oranları

Kaynak; Zambia Human Development Report, 2016.

Yukarıdaki şekilden, 1990'ların başında, hükümetin madenlerin özelleştirilmesine başladığı 2000'lerin başlarına kadar, istihdam edilen insan sayısının düşmeye başladığı görülmektedir. Şekil 1990'lı yılların başında bakır madenciliğinde

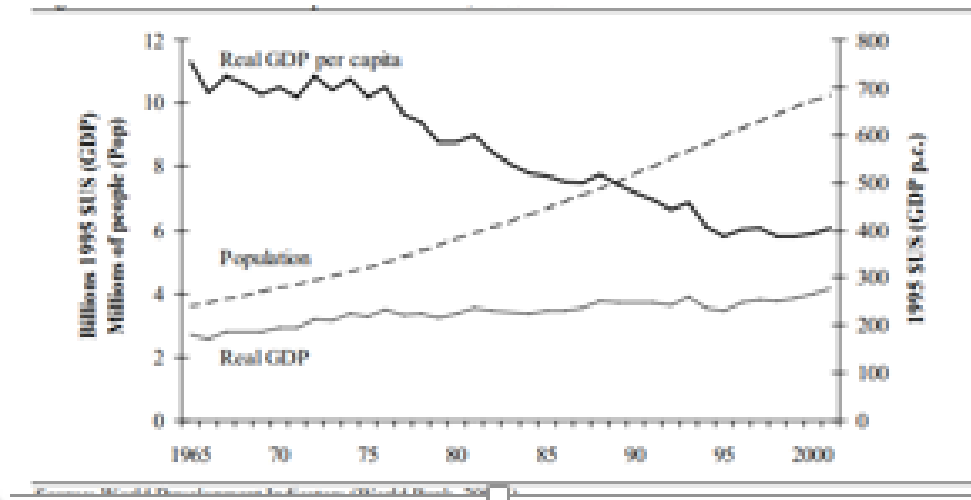
istihdam edilen madenci sayısının 2000'lerin başında 500.000'den 300.000'e düştüğünü göstermektedir.

Ayrıca, istihdam durumu 1991'den sonra, özellikle yapısal uyum programlarının uygulanmasından sonra değişmeye başlamıştır. Devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi ve işgücü reformları çoğu kişiyi işten çıkararak kayıt dışı ekonomiye eklemiştir. Zambiya'daki işgücü toplam nüfusun yaklaşık % 30'unu oluşturuyordu, bu işgücü 1980-1990'da ortalama % 17 hızla arttı. Ancak, giderek kötüleşen bir ekonomik kriz nedeniyle, üretici sektörün daha fazla iş üretme kapasitesi düştü. Bu nedenle sayısı artan işgücü istihdam edilemedi. Kayıtlı sektördeki toplam istihdam seviyesi, Haziran-Aralık 1992'de % 4,9'luk bir düşüş ve 1993'te % 2,4'lük bir düşüş göstermiştir. Bu, özelleştirme ve ekonomik uyum politikalarının başlangıcından bu yana bir takım iş kayıpları olduğunu göstermektedir (Mvula, 2001: 10). İş kaybı ve tüketici sübvansiyonları, kentsel yoksullukta yaklaşık % 6 artışla sonuçlandı. Bu değişim, daha önceki göç düzenlerinin çarpıcı biçimde tersine dönmesine neden oldu ve Zambiler artık şehirlerden kırsal alanlara geçtiler (Resnick ve Thurlow, 2008: 7).

3.1.3 Ekonomik etkiler

Yapısal uyum programları 1980 ve 1990'ların çoğunda uygulandı, ülkenin ekonomik performansını değiştirmek için çok az şey yaptı, aslında durumu daha da ağırlaştırdı. Zambiya'ya yapısal uyum programları tarafından dayatılan koşulların büyüklüğü ve sınırlı bir zaman dilimi içinde zorunlu olan yapısal değişikliklerin genişliği, ekonomi üzerinde ciddi fonksiyonel baskılar yarattı (Saasa, 2008). Zambiya'da özelleştirme ve serbestleştirme olmak üzere iki aşamada yapısal uyum programları uygulanmıştır. Serbestleşme aşamasında tüm sübvansiyonlar ve fiyat kontrolleri kaldırılmış, faizler ve döviz kurları serbest bırakılmış ve ithalat kontrol düzenlemeleri kaldırılmıştır. Gümrük vergileri, gümrük tarifeleri, kurumlar vergisi ve sermaye indirimleri, yabancı yatırımcılar lehine azaltılırken, özel mülkiyete ait varlıkları kamulaştırmadan koruma yasası yatırımcıları çekmenin bir yolu olarak getirildi. Bunun özel sektör gelişimini teşvik edeceğine inanılıyordu, ancak hem iç hem de dış yatırımın düşük olmasına yol açtı (Sinkamba, 2005).

Şekil 2. Zambia'nın GSYİH oranı

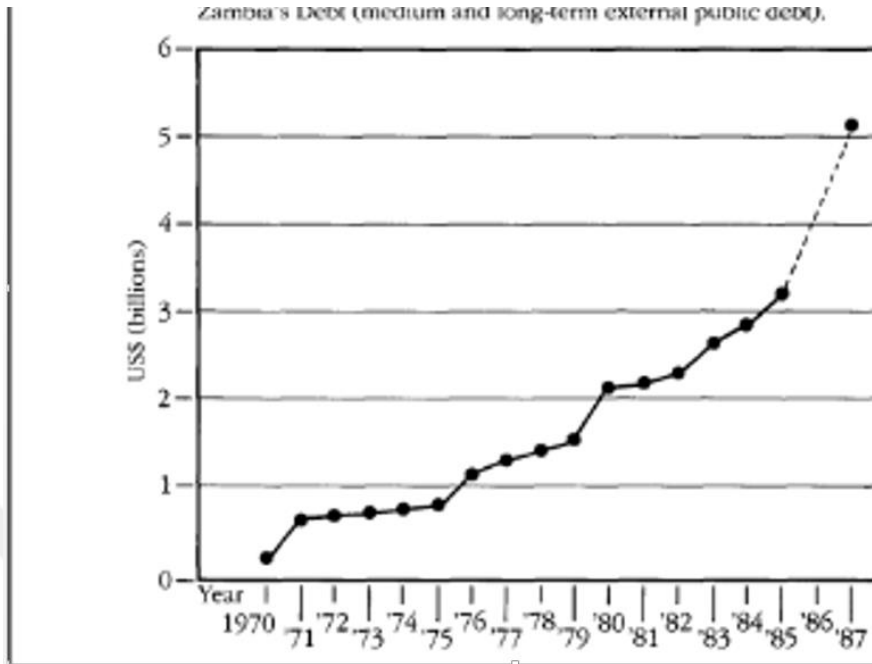

Kaynak: Thurlow ve Wobst (2006).

Yukarıdaki şekilde, yapısal uyum programlarının uygulanmasının GSYİH büyümesinin 1990'larda durgun kalmasına neden olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kişi başına düşen gerçek gelirin şiddetli biçimde azalmasına tanıklık edildi.

Bu ekonomik gelişmeler yüksek hükümet bütçe açıklarına, yüksek faiz oranlarına, yüksek enflasyona ve döviz değeri düşme yol açmıştır. Zambia parası Kwacha, 1998-2003 yılları arasında dolar karşısında değer kaybetmeye devam etti (Government of Zambia, 2004). Üstelik, ülkenin dış borçların birçoğunu milli paranın düşen değeri nedeniyle ödeyemez hale geldiği söyleniyor. Ancak, bazı borçların yapısal uyum programlarının uygulanmasından önce birikmiş olduğu söylenebilir. Her ne kadar, durum böyle olsa da, ayarlama döneminde borç daha fazla artmıştır.

Şekil. 3 Zambia'nın dış borcu

Kaynak: Clark ve Allison (1989).

Yukarıdaki grafik, petrol fiyat krizinin tüm kıtayı etkilediği dönem olan 1970'lerden, ülkenin yapısal uyum programlarını uyguladığı 1980'lerin sonlarına kadar dış borçların yıllar geçtikçe arttığını göstermektedir. 1987 yılında dış borç yaklaşık 6 milyar dolara ulaştı. Bu dış borcun ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkisi oldu. Çünkü bu, ülkenin GSMH'sinin çoğunun ekonomik gelişme veya yatırım yerine dış borçlanmaya hizmet edileceği anlamına gelecektir (OECD, 2003).

3.1.4 Politik etkiler

Yapısal uyum programlarının etkileri siyasi açıdan minimal görünebilir. Fakat gerçekte bunlar daha fazla tehlike arz ediyor, çünkü hükümetin uyguladığı politikaların vatandaşlar üzerinde büyük bir etkisi var. Bununla birlikte, bu programın politik sistemi nasıl etkilediği ile ilgili literatürlerin çoğunun yeterli olmadığı vurgulanmalıdır. Zambiya üzerinde, bu programların siyasi eşitsizliklere neden olduğu ve hükümetin egemenliğini tehdit ettiği söylenebilir.

Aralık 1986'da Yapısal uyum programı nedeniyle mısır sübvansiyonu kaldırıldı, desteğin kaldırılmasının neden olduğu fiyat artışları kentlerde ciddi

tepkilerle karşılaştı. 15 kişinin öldüğü gösteriler ve isyanlar protestoların şiddetini göstermektedir (Simutanyi, 1996: 827). Bu protestolar halkın hükümete ne kadar kızdığını gösterdi. Halkla hükümet arasında yoğun bir gerilim yaşandı. Bu nedenle hükümet 1987'de programları terk etti. Hükümet, halka temel hizmetleri sağlama ve ülkeyi kendi imkanları ile kalkındırma girişimine geri döndü. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, hükümet ülkeyi ve halkını geliştirmek için programlar tasarlasa da başarısız oldu. Bunun üzerine, hükümet, IMF politikalarını tekrar uyguladı. Programların şartları nedeniyle, 1993 yılında yine hükümet, Lusaka ve başlıca Copperbelt madenlerinde yaygın ayaklanmalara yol açan fiyatları artırdı (McCulloch vd, 2000). Protestoların işçiler tarafından tekrarlanmasının ülke barışını bozduğundan söz edilebilir. Bu da, ülkedeki gelişme sürecini yavaşlattı. Ayrıca, bu programların fakir ve zengin arasındaki eşitsizliği arttırdığı görülmüştür, çünkü hükümet bu kararları alırken halka danışmadı ve kararların fakirleri daha çok etkileyebileceğine dair bir değerlendirme yapmadı. Eşitsizliği etkilemiş olabilecek bir diğer sebep ise, burjuva sınıfı üyelerinin reformları kendi avantajları için kullanmalarındır.

1970'lerde ve 1980'lerde, iş ilgisi olan kişilerin Zambiya siyasi yaşamına katılımı artmıştı. Bu sınıf, kısmen yerli bir işletme sınıfı oluşturmak üzere tasarlanan 1968-70 yılındaki millileştirme önlemlerini takiben öne çıkmaya başladı. Ayrıca, hükümet, devlet teşebbüslerinin lehine politikalar yapmakla daha fazla ilgilendiği için, 1970'lerin krizinin özel sektörü etkilediği söylenebilir. Burjuva sınıfı Zambiya'nın politikasını etkilediğinden, ekonomik düşüşle karşı karşıya kaldıklarında, ülkedeki ekonomik politikanın yönelimini etkilemek için başka yollara başvurdular. Örneğin, 1980 darbesinin özel sektörün üyeleri tarafından yönetildiğine inanılmaktadır. Bu sınıf serbest girişimi destekleyen yapısal uyumlaştırma programlarının uygulanmasını destekledi; bu da hükümetin kalkınma sürecinde artık önderlik etmediği anlamına geliyordu (Simutanyi, 1996: 830). Bu grup, toplumun daha fakir üyelerinin ihtiyaçlarını göz ardı ederek kendi yararlarına çalışan reformları destekledi. Bu nedenle, fakir ve zengin arasındaki eşitsizlik hızla arttı, toplumun daha zengin üyeleri daha zengin olmaya ve fakir üyeleri daha da fakirleşmeye devam etti.

Bu programların bir diğer etkisi de Zambiya hükümetinin egemenliğini tehdit etmesidir. Yapısal uyum programları ile ilgili temel sorun, iktidar partisinin siyasi

seçim bölgelerinin konumunu baltalama eğilimi göstermeleriydi. Bunun nedeni Uluslararası Fon Kuruluşlarının (IMF ve DB) Zambiya hükümetinin sosyalist ekonomik yaklaşımını eleştirmesidir. Bu kurumlar hükümetin ideolojisi ile çelişki içindeydi, çok uzun süre direndiler. Ancak hükümetin bağışçılardan maddi yardım almaya ihtiyacı olduğu için bu uluslararası finans kurumlarının neo-liberal politikalarını benimsemeleri gerekti. Bu durumda, politikalar isteksizce Zambiya hükümeti tarafından kabul edildi (Bigsten ve Muyerwa, 2000: 12). Dolayısıyla hükümetin, benimsediği sosyalist yönetim şekline rağmen liberal politikalar uygulaması onun meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır.

Bu gerçekten, bu kurumların, ekonominin gelişmekte olan ülkelerdeki faaliyetlerine nasıl müdahale ettiğini gösteriyor. Finansal olarak yardım etmeye çalıştıklarına şüphe yok, ancak o ülkelerin ideolojilerine veya siyasal yapılarına saygı göstermiyorlar. Bu programların gelişmekte olan ülkelerde başarısız olmasının nedeni bu olabilir, çünkü maddi yardım karşılığında uygulamaya zorlanıyorlar.

3.2 Zimbabwe'deki yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkileri

Zimbabwe'deki yapısal uyum programlarının etkilerini analiz etmenin zor olduğu görülmüştür, çünkü bazı çalışmalar, ülkenin sosyal ve ekonomik problemlerinde yaşanan kuraklığın da etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Durum böyle olsa bile, Yapısal uyum programlarının uygulanmasının ekonomideki sorunların çoğunu oluşturduğu ve Zimbabwe'deki insanların yaşamlarını etkileyen sonuçlara vardığı tespit edilebilir. Zimbabwenin, yapısal uyum programlarının uygulanmasından sonra ekonomik krize girdiği görülmüştür. İşsizlik, artan enflasyon, vatandaşların temel ihtiyaçlara cevap verilememesi bu programların getirdiği etkilerden bazılarıdır.

3.2.1 Yoksulluk

Zimbabwe'de Yapısal uyum programlarının etkisinden biri benzeri görülmemiş bir yoksulluktur. Yoksulluğun azaltılması, tarım, sağlık ve eğitim için kilit alanlarda, reel harcamalar düşüyordu. Yoksulluk durumu, ekonominin yavaş büyümesiyle daha da ağırlaştı. 1995 yılına gelindiğinde, yoksulluk seviyesinin % 62 olduğu ve hanelerin % 46'sının yemek yiyemediği bildirilmiştir. Yoksulluk, kırsal

alanlarda daha yaygın, daha derin ve daha şiddetli bulunmuştur (African Development Bank Group,1997). Gerçekten de bu programların yoksulluğu artırmada büyük bir etkisi olduğunu söylemek için verilere bakmak yeterlidir. Çünkü uygulamalardan önce karşılaştığımızda yoksulluk oranları çok düşüktü. Örneğin uygulamadan önce yoksulluk oranları % 16,7 iken programın sonunda yoksulluk oranları % 62'ye yükselmiştir(Muvunzi,2011).

Ancak, yüksek işsizlik düzeyi, enflasyondaki düşüşün döviz kuru kısıtlılığı ile doludur ve ekonomik reformların kabul edilmesinden bu yana genel ekonomik gerileme birçok hanehalkını etkilemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu reformların şartlarından biri devletin temel sosyal hizmetler için harcamayı kesmesiydi, (Sağlık, eğitim) bu da daha sonra yoksulluk olayına paralel gelişen düşük yaşam standartlarına katkıda bulundu. Yoksulluğun kanıtı, bu programların uygulanmasından sonra Zimbabwe'deki halkın yaşam standartlarının şiddetli bir şekilde değişmesiyle gösterilebilir.

Bu programlar çok sayıda orta ve düşük gelirli hanelerde yaşam standartlarında ciddi bozulmalara neden olmuştur. Kanıtlar bunun sağlık hizmeti sunumu, sağlık hizmetlerinin kullanımı ve ölüm göstergeleri üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir. Anne ölümleri 1989 ve 1990 arasında % 88, daha sonra 1990 ile 1991 arasında % 27 oranında artmıştır. Bu ölümlerin sağlık ücretlerinin getirilmesi ile yakından bağlantılı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, sağlık hizmetlerinden yararlananlara ücret getirilmesi, yoksul insanların sağlık hizmetlerine erişememelerin nedeni olmuştur. Bu, programların fakirlerin hayatlarını nasıl olumsuz yönde etkilediğini açıkça göstermektedir.

Ayrıca 1991 yılında Zimbabwe, üst düzey teknik ve idari personelin beyin göçünü yaşadı. Hemşireler, ebeler ve yaklaşık 200 doktor ülkeyi terk etti (Logie ve Woodroffe, 1993: 307). Yani hükümetin sağlık hizmetlerinde harcamayı azaltması sağlık personelinin kaybına neden olmuştur. Sağlık hizmetlerinin önemli bir parçası olan sağlık personeli sayısı yetersiz kalmıştır. Bu da yeterli sağlık hizmeti alınamamasına neden olmuştur.

Bu beyin göçü, hükümetin çalışanların ücretlerini düşürmesi nedeniyle olabilir, bu yüzden sağlık çalışanları daha iyi ücret alabilecekleri diğer ülkelere gittiler. Sağlık personeli kaybının halkın hayatını da etkileyebileceği gibi, daha az personel bulunabileceği için insanlara kaliteli hizmet verilmesini zorlaştırabilir. Hükümet ayrıca eğitim harcamalarını azalttı ve eğitim maliyetlerini artırdı. Buna bağlı olarak hem ilköğretim hem de ortaöğretim arasındaki eğitim seviyesi 1991-1995 döneminde sırasıyla % 0.45 ve % 0.30'a düşmüştür.

Sosyo-ekonomik bakımdan geri kalmış ailelerin çocukları, bu programlardan özellikle olumsuz etkilendi. Okul maliyetlerindeki artış, zengin ailelere mensup çocukların yalnızca bir veya daha fazlasının iyi kaynaklı özel okullara devam edebileceği anlamına geliyordu. Öte yandan, yoksul ailelerin çocukları, ancak tesisleri büyük ölçüde yetersiz ve niteliksiz olan okullara devam edebildi (Nherera, 2005: 1). Üstelik, eğitim ücretlerinin getirilmesi, aileleri, kadınları domine eden ataerkil toplum nedeniyle çocuklarını okuldan özellikle kızlarını çekmeye zorladı (Davies, 1994: 164). Yoksul ailelerin erkek çocuğu eğitime eğilimi vardı, çünkü bir kız çocuğunun her zaman evleneceğine ve yeni bir aile ile hayata başlayacağına inanıyorlardı. Ancak bu, kız çocuğu üzerinde çok ciddi psikolojik ve sosyal sonuçlara yol açabiliyordu. Yapısal uyum programlarının etkileri gerçekten birbiriyle örtüşüyor. Gelişmeler yoksulluğun nasıl yaygınlaştığını, aynı zamanda yoksul aileler için diğer sosyal problemlerle sonuçlandığını göstermektedir.

3.2.2 İşsizlik

Daha önce de belirtildiği gibi, yapısal uyum programlarının politikalarından birisi özelleştirmedir. Ancak özelleştirmeler ülkedeki istihdam oranlarının artmasına yardımcı olmamıştır. Özelleştirme sırasında, hükümet kamu sektöründe çalışanların sayısını azaltmak zorunda kaldı, bazı kamu işletmeleri de özelleştirildi ve bu süreçte birçok kişi işlerini kaybetti.

Zimbabve'de, yüksek işsizlik oranları, kamu sektöründeki devasa işten çıkarmalar nedeniyle ortaya çıktı. İşsizlik oranı yaklaşık % 60 arttı. Ayrıca, bazı özel şirketler üretkenliği artırmak için teknolojiler kullandılar ve bir noktada işçilerini işten

çıkarmak zorunda kaldılar çünkü çoğu iş şimdi makineler tarafından yapılı hale geldi. 1995 yılında, işini kaybedenlerin sayısı resmi verilere göre 100.000 kişi civarındadır (Kawewe ve Dibie, 2000: 94). Ocak 1992’de, bir kamu iktisadi kuruluşun çalışanları grevine girdi, çünkü işverenler eşit mali haklar tanıma taleplerini reddetti. Bu grev 4000 çalışanın işten kovulmasına neden oldu (Kanji ve Jazdowska, 1993: 307).

Bu işsizlik oranları aynı zamanda ailelerin yaşam standartlarının düşmesine neden oldu. Çünkü aileler artık temel ihtiyaçlarını sağlayamıyordu. Örneğin, o dönemde, enflasyon söz konusuydu, bu da temel gıda maddelerinin alımını zorlaştırdı. Çünkü gıda fiyatları yükseliyordu. İnsanlar açlık çekiyorlardı, bu da yetersiz beslenme vakalarını arttırıyordu. Ayrıca, işsiz olarak, temel sosyal hizmetlere (sağlık, eğitim) erişim engel teşkil ediyordu. Örneğin, literatür, ebeveynlerin (Kawewe ve Dibie, 2000; 94) çocukları okula gönderemediğini, sağlık hizmetine erişimin bile kolay olmadığını, göstermiştir, çünkü işsizliğin yanı sıra, hükümetin bu düzenleme döneminde uyguladığı kullanıcı ücretleri de vardır. Bu, yapısal uyum programlarının hem istihdam oranları hem de süreç boyunca işlerini kaybedenlerin sosyal yaşamı üzerinde nasıl olumsuz etkide bulunduğunu göstermektedir.

3.2.3 Ekonomik etkiler

Brettons Woods'in (1944 yılında kabul edilen Uluslararası para anlaşması) politikaları, imalat sektörüne yönelik korumaların kaldırılmasını, ticaretin serbestleştirilmesini ve devlet harcamalarının azaltılmasını zorunlu kılan politikaları ve Zimbabwe ekonomisini çok olumsuz bir duruma getirdi. Bu durum, ülkenin aşırı dış borca girmesi, enflasyon oranlarının artması ve özel yatırım sektörünün büyümemesi nedeniyle ekonomideki büyümeyi etkiledi (Naiman ve Watkins, 1999). 1991-95 yılları arasında yapılan yapısal uyum programlarının uygulamasına göre dış borç, 1991 yılında 2 milyar dolardan 1992'de 4 milyar dolara yükselmiştir. 1995 yılının başında borç, 5 milyar doların üzerine çıkmış ve 1989'daki % 45'le karşılaştırıldığında ülkenin GSYİH'sının % 91'ini oluşturmuştu.

Bu açıkça gösteriyor ki, bu programlar gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesi veya borç sorunlarının çözülmesine yardım etmiyor, fakat aslında onları daha da kötüleştiriyor (Mlambo, 1997:3). Ayrıca, programlar ülkenin ekonomik büyümesini

de etkiledi; ekonomik performansın, programların uygulanmasından sonra karşılaştırıldığında uygulamadan çok daha iyi olduğu açıkça görülüyor.

Tablo 1. Zimbabwe'deki yapısal uyum programlarından önce ve sonrası ekonomik performans.

	Before trade liberalisation 1985-91	After Liberalisation 1992-97
Real GDP Growth	5.3%	3.2%
Agriculture	6.6%	10.0%
Manufacturing	8.9%	-0.7%
Mining	4.5%	2.3%

Yukarıdaki tablo Zimbabwe'nin yapısal uyum programlarının uygulanmasından önce ve sonra ekonomik performansını göstermektedir. Tabloya göre, Reel GSYİH büyüme oranı, programların uygulanmasından önceki (1985-1991) dönem için % 5,3 1992-97 döneminde % 3,2'dir. Ayrıca imalat ve madencilik sektörü de programlardan sonra bir düşüş yaşadı. Diğer taraftan, tarım sektörünün kuraklık ve reformlardan bağımsız olarak geliştiği görülmüştür. Üretici fiyatlarının artmasına neden olan fiyat kontrollerinin kaldırılması, pazarlara giriş yapan ve göreceli fiyatlardaki değişimlere göre alternatif nakit ürünlere geçme kabiliyetine sahip tarım topluluklarına fayda sağlamıştır (Tekere, 2001; 6).

Son olarak, bu programlar ülkedeki enflasyonun artmasıyla sonuçlandı. Bu enflasyon, sübvansiyonların kaldırılması ve fiyat kontrol sistemlerinin serbestleştirilmesinden kaynaklandı. Zimbabwe halkı, alım gücünün düşmesi ve günlük enflasyondaki yükselişlerin gıda alımlarındaki alım güçlerini etkilediği için acı çekti. 1991-92 döneminde, gıda fiyatları % 53 oranında artmış ve ekmeğin yapısal uyum programlarından önceki 10 kuruşa kıyasla 9,50 Zimbabwe dolarından satın alındığı görülmüştür. Enflasyon oranı 1990'da % 16,1'den 1991'de % 23,2'ye çıkmış, 1992'de % 42,1'de iken 1993'te % 30'a düşmüştür. Bu enflasyon döneminde, yüksek gelir gruplarına göre en çok acı çeken düşük gelir gruplarıdır(Gumede,1999;66).

3.2.4 Politik etkiler

1980'deki bağımsızlıkta, Zimbabve hükümeti sosyalizmi ideoloji olarak benimsemiştir. Hükümet, yaşamlarını iyileştirmenin ve ülkeyi geliştirmenin bir yolu olarak halkı için refah tedbirleri aldı. Literatür, hükümetin ülkenin kalkınma sürecinde aktif bir rol oynaması durumunda, halkın refahının ve ekonominin istikrara kavuşmasının gerçekleşebileceğini göstermiştir.

Ancak bir noktada ekonomik durum kötüleşti, hükümetin durumu kontrol etmeye çalışmasına rağmen hiçbir şey işe yaramadı. Ve o zaman hükümetin başka seçeneği yoktu, sonuç olarak hükümet IMF ve Dünya Bankası'ndan yardım istemiştir. Bununla birlikte, IMF ve Dünya Bankası'nın Zimbabve'ye mali olarak yardımda bulunması için hükümet daha önceki yönetime biçimiyle çatışan neo-liberal politikalar uyguladı. Bu şekilde Zimbabve hükümeti sosyalizm ideolojisini ortadan kaldırmak zorunda kaldı. Bununla birlikte serbest piyasaları teşvik eden neo-liberal politikaları uygulayan hükümet kalkınma sürecine çok az müdahale etmeye karar verdi (Davies, 1994).

Bu bir şekilde Zimbabve'nin politik sistemini zayıflattı, çünkü hükümet ekonomiyi IMF ve Dünya Bankası'ndan şartlı koşullara göre işletmek zorunda kaldı. Zimbabve hükümeti tarafından programlara müdahale edilme şansı yoktu. Çünkü IMF ve Dünya Bankası'nın bu programları “menü” diyebileceğimiz, ne olduğunu ve nasıl yapılması gerektiğini belirten bir biçimde geliyordu. Bu nedenle programlar Zimbabve hükümeti tarafından aynı şekilde uygulandı ve hükümet, maddi yardımın karşılığında koşullara uymak zorunda kaldı. Hükümeti gerçekten zayıflatan mali yardımın kaybedilmesi korkusuyla bu programlar uygulandı ama mevcut sosyalist ekonomik sistemi kabul edilmedi (World Bank, 2004). Yapısal uyum programlarına bağlı şartlar nedeniyle, Zimbabve, diğer tüm Afrika ülkeleri gibi, bu programların politik etkilerini hissetti. Devlet, eğitim, sağlık gibi temel sosyal hizmetlere para harcamayı kesmesi gerektiğinden, halkın ihtiyaçlarını karşılamak için birkaç araç ya da önlem bıraktı. Hükümet bu hizmetler için kullanıcı ücretlerini artırmak ve birçok insan için hayatı zorlaştıran gıdalara sübvansiyonlar yapmak zorunda kaldı.

Bu durumdan yani hükümet farklı bağışçılardan ve uluslararası finans kurumlarından koşullu destekler aldığından halkın ihtiyaçlarını göz ardı ettiği için halkla hükümet arasında bir çatışma yarattı. Bu nedenle, özellikle çalışanlardan çalışma koşullarından memnun kalmadıkları için grev ve ayaklanmalar yaşandı. Bunların tümü, güvenlik güçlerinin grev ve ayaklanmaların durdurulmasında yer alması nedeniyle ülkede barışı rahatsız etme ve can kaybını artırma olasılığına sahipti (Dansereau ve Zamponi, 2005:6-7).

3.3 Mozambik'te yapısal uyum programlarının sosyo-politik etkileri

3.3.1 Yoksulluk

İç savaş, ülkenin altyapısı büyük bir tahribata uğrattı ve büyük borçla karşı karşıya kalan Mozambik ekonomisi, 1980'lerin başında görülmemiş bir kriz durumuna ulaştı. Ekonomiyi yeniden harekete geçirmek ve makro-ekonomik istikrarı sağlamak için Mozambik hükümeti batıya döndü ve 1984'te Brettons Woods kurumlarına (IMF ve DB) katıldı (Laweki, 2016: 49). Böylece hükümet 1987 yılında yapısal uyum programları uygulamaya başladı. Bu programların uygulanmasına rağmen, Mozambik hala ekonomik ve sosyal problemler, yüksek enflasyon, gelirlerin azalmasıyla işsizliğin artması, yoksulluğun artması, tarımsal ve sınai üretimin durgunlaşması gibi konularda ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır (Alfredo, 2001: 5).

Mozambik için bu programların etkilerini analiz etmenin bir şekilde sorunlu olabileceği belirtilmelidir. Bunun nedeni, programların ilk kez tanıtılmasının yanı sıra, ülkenin 1974-1992 yılları arasında bir iç savaşa girmesidir, ayrıca ülke kuraklıktan etkilendi ve bu da analizde bir takım problemler yaratabilir. Bazı araştırmacılar, yapısal uyum programlarının uygulanmasından kaynaklanan etkilerin belirlenmesinde daha fazla araştırma yapılamadığını da ortaya koymuşlardır. Bu, bulguların eksik olmasına neden olabilir. Dahası, bazı araştırmalar bu programların ekonomi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu, bazıları da ekonomi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ortaya çıkardığından, ülkedeki yoksulluktan kurtulmaya dair politikalara yardımcı olmadığını savundu.

1990'lı yıllarda yapısal uyum programları, sağlık, eğitim ve ekonomik göstergelerin kötüleşmesine neden olduğu tasarruf önlemleri nedeniyle daha fazla

uluslararası eleştiriye maruz kalıyordu. Ayrıca, Mozambik, dünyanın en fakir ülkelerinden biri olarak sınıflandırıldı ve UNDP'nin İnsani Gelişme endeksindeki 187 ülke arasında 178. sırada yer aldı. Yoksulluğun, ülkenin yıllık GSYH'sinin son on yılda % 6-8 arasında büyümesine karşılık arttığı görülüyor, milli gelir artışının faydaları nüfusun çoğunluğuna yayılmadığı görülüyor (Beste ve Pfeiffer, 2016) Ekonominin Sahra altı Afrika'da en hızlı büyüme gösterdiği ülke olmasına rağmen, ülke, özellikle kırsal alanlarda en yaygın sorun olan aşırı yoksulluktan endişe duymaya devam ediliyor. Kırsal kesimde yaşayan nüfusun yaklaşık % 80'inin “üçte ikisinin” tamamen fakir olduğu düşünülmektedir (Cramer ve Pontara, 1997).

Ülke olumlu bir ekonomik büyüme yaşamasına rağmen, bu nüfusun büyük kısmı için münhasır bir büyüme ve gelişme anlamına gelmedi. Aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı 1995'ten bu yana 5 milyondan fazla artmış, su ve sanitoryona uyum sağlamayanların sayısı sırasıyla yaklaşık 4 milyon ve 7 milyondan fazla artmıştır. Dahası, ülke hala dünyanın en düşük eğitim seviyesine sahip ülkesidir (Porter,2018;2). Buna ek olarak, kadınlar ve çocuklar özellikle de yoksullar için yaşam standartlarının, sağlık ve beslenme imkânlarının çarpıcı sonuçlar doğurarak keskin bir şekilde azaldığı tespit edilmiştir (Marshall,1990). Aynı zamanda, özellikle şehirlerdeki yoksul sınıflar, yapısal uyum programlarının en acımasız etkilerini hissettiler. Devlet memurları, çocuklarını okula gönderemeyen ve hastane masraflarını karşılayamayan satın alma güçlerini düşüren ücretlerinin düştüğünü görmüştür. Bir çalışan doktorun aylık kazancı, 1991 yılında ayda 350 dolar, 1993'te 175 dolar ve 1996'da ayda 100 dolardan daha az bir miktara düşmüştür. Hemşireler ve öğretmenlerin aylık maaşlarını ayda 110 dolardan, 40-60 dolara düşürmüştür. Bu, işçilerin bir aileyi desteklemesini zorlaştırdı(Naiman ve Watkins,1999).

Ayrıca, politikalar zaten yoksulluk içinde yaşayanların sağlık, eğitim ve sosyo-ekonomik durumunu olumsuz yönde etkilemiştir (Beste ve Pfeiffer, 2016). Ayrıca, mevcut kaynakları sağlık hizmetlerine indirgemıştır. Yoksul ücretli sağlık çalışanları arasındaki düşük moral grevlere neden olmuş ve hastanelerde sağlık hizmetlerinin kalitesini düşürmüştür. Bu, 1980'lerin başlarında Mozambik'in birinci basamak sağlık hizmetlerini başarıyla uygulayan bir sağlık hizmeti vermesi ve sağlık hizmetlerinin

sağlık çalışanlarının moralinin yüksek olmasıyla genişlemesine kıyasla farklı bir durumdu (Cliff, 1999).

3.3.2 İşsizlik

Bretton Woods's kurumlarının etkisinde Mozambik dahil olmak üzere pek çok gelişmekte olan ülke, büyük çapta ekonomik serbestleşme, özel sektörün genişlemesi ve kamu hizmetinin azaltılması sürecinden geçmiştir. Bu, serbest meslek, gayri resmi iş, ücretsiz aile çalışması, işsizlik gibi durumları ortaya çıkarmış, özel sektörün kamu sektöründen gelenleri özümseyecek şekilde gelişmemiş olması vatandaşların iş sahasına katılamamına neden olmuştur (Maia,2012;74). Yani ülke, ekonomik göstergelerinin yüksek olmasına rağmen yeterli istihdam üretememiştir. Genel işsizlik oranı % 27'dir. Kayıtlı ekonomi, ülke genelinde büyük ölçüde kentseldir ve tüm istihdamın yalnızca % 32'sini oluşturmaktadır. Sonuç olarak, işgücü piyasasına yeni girenlerin çoğu, kayıt dışı ekonomide, hem kırsal hem de kentsel alanlarda, güvenilir istihdam beklentisi çok az olan marjinal işlere zorlanmaktadır. İşsiz grubun çoğu genç yaştaki insanlardır (African Development Bank, 2012).

Yapısal uyum programlarının uygulanması nedeniyle, kamu hizmetinde ekonomik fırsatlara ve istihdama kısıtlı erişim olasılığı vardır. Çünkü bu programların politikalarından biri kamu hizmetinin boyutunu azaltmaktır (Macuane, 2018). 2000'li yıllarda sağlık ve eğitim hizmetlerindeki memur sayısı 1990'lardaki % 24'ten belirgin bir şekilde bu oranın altına düşmüştür. Ayrıca, kamu hizmetindeki yeniden yapılanma, çalışan kişi sayısındaki azalmayı açıklayabilir (Sulemane ve Mugerwa, 2001). Bu nedenle, Mozambik hükümeti vatandaşları için yeterli iş bulamamıştır. Kayıt dışı sektör ekonomisi toplam işgücünün % 65-95'ini emektedir ve kayıtlı sektörde çalışanların çoğu düşük verimlilikte veya düşük gelirli faaliyetlerde çalışmaktadır. İşgücünün yaklaşık % 75'i tarımda, çoğunlukla düşük kazançlı düşük verimlilikteki işlerde çalışmaktadır (Balchin vd, 2017).

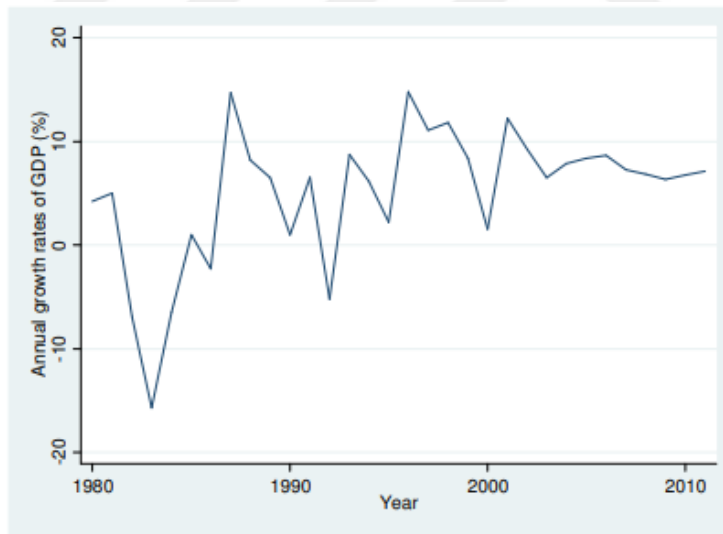
3.3.3 Ekonomik etkiler

Mozambik için, ekonomik büyüme konusunda olumlu etkilerinden dolayı yapısal uyum programları övülmüştür. Aşağıda, bu programların Mozambik'teki ekonomi büyümeyi nasıl olumlu yönde etkilediği kısa bir şekilde özetlenmiştir.

Yapısal uyum programlarının benimsenmesi ve uygulanmasında bazı acil kazançlar kaydedildiği görülmüştür. 1987'de getirilen reformlardan sonra ekonomik durum çarpıcı biçimde değişti. GSYİH'nin düzeldiği görüldü. Yatırımların GSYİH'ye oranı 1989-1990 döneminde 1986'daki % 10'luk orandan % 35'e yükseldi. GSYİH büyümesi 1985'te % 8,6'dan, 1986'da ise % 1,8'den 1990'a kadar % 5'ten fazla % 3'e düşmüştür. Temel gıda mahsullerinin üretimi, 1985 ve 1990 arasında hacimce % 6'ya yükselirken, ana artışlar fasulye ve mısır çıktısı olmuştur (Mbone, 1992: 15).

Doğal afetlere, savaşa ve ekonomik krize rağmen Mozambik ekonomisinin nasıl istikrar kazandığını görmek şaşırtıcıdır. Bu, yapısal uyum programlarını uygulayan diğer Afrika ülkelerinden farklı olan bir şeydi, çünkü bu programların ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesi beklenirdi. Dünya Bankası'nın Mozambik'i yapısal uyum politikalarını başarıyla uygulayan ülkelerden biri olarak sınıflandırmasının nedeni bu göstergelerdir.

Şekil 4. Mozambik'in 1980-2010 ekonominin büyümesi

Yukarıdaki şekilde gösterildiği gibi, 1990'lı yıllardan beri ekonomik performans önemli ölçüde artmıştır. 1993 ile 2011 arasında, ekonominin yılda ortalama % 8 oranında büyüdüğü ve bunun da çok güçlü bir büyüme oluşturduğu tahmin edildi (Maia,2012:17).

Ayrıca, 1996-2005 yılları arasında Mozambik, Afrika kıtasındaki en yüksek oranlardan biri olan yılda ortalama % 8,5'lik bir büyüme sağlamıştır. Mozambik'in güçlü makroekonomik performansı, savaş ve zayıf ekonomik politikaların yanı sıra büyük miktarda dış yardım ve yabancı sermaye girişi ile harcanan bir dizi sektörde (tarım, ulaştırma, üretim, turizm vb.) toparlanma ile olmuştur (Krause ve Kaufmann, 2011).

3.3.4 Politik etkiler

Mozambik, yapısal uyum programlarının uygulanmasına karar veren diğer Afrika ülkeleri gibi, egemenliğini kaybetme sürecine girdi. Sömürgeciliğinden bağımsızlığını kazandıktan sonra Mozambik, sosyalist yaklaşımı, halkının sosyal refahının göz önünde bulundurulmasını sağlamak için ve aynı zamanda ekonomik kalkınma için ideolojisi olarak benimsemiştir. Ülke ekonomik sorunlarla karşılaştığında, finansal yardım için uluslararası finans kurumlarına döndü, fakat bununla birlikte, bu koşullara uyuyordu. Koşullardan biri, hükümetin kapitalizmi ekonomik kalkınma için bir ideoloji olarak benimsemesiydi, bu da devletin kalkınma sürecindeki rolünün kesilmesi anlamına geliyordu. Uluslararası finans kurumlarının amacı ülkeye yardım etmek olmasına rağmen, hükümetin ekonomi politikasını nasıl yönettiği görülebilir. Üstelik, bu programların hükümete, halkının en iyi şekilde faydalanacağı politikaları tasarlama şansı vermediği söylenebilir.

Programlar IMF ve Dünya Bankası tarafından tasarlanmış ve uygulanmıştır, ayrıca bu, Mozambik hükümeti açısından programlar için istişare edebilme şansının olmadığını ve mülkiyet eksikliği olduğunu gösterebilir. Mhome (1992) de belirttiği gibi, hükümet her zaman yaşadığı kriz nedeniyle IMF ve Dünya Bankası'nın baskılarına boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bu durum yapısal uyum programlarının uygulanması ile hükümetin yerel politikalarının ve benimsediği ideolojinin uygulanamaz hale gelmesinde görülebilir.

Mozambik'te programların uygulanmasının yolsuzluk oranını arttırdığı görülüyor. Bununla birlikte 1987 yılında başlayan yapısal uyum, sosyal istikrarsızlığı artırarak, (genellikle kötü şekilde izlenen) dış fon girişinde büyük bir artış nedeniyle parametreleri değiştirip yolsuzluğun yükselmesine katkıda bulunmuştur. Aynı

zamanda eşitsizlikleri güçlendirmiş ve zimmete para geçirme fırsatları yaratmıştır (Harrison, 1999: 325). Programlar uygulandığı için sosyal eşitsizlikler arttı, tüccarlar, büyük çiftçiler, askeri yetkililer ve özel girişimciler, fakirlerin bu programlardan olumsuz etkilenmeye devam ettiği programların getirdiği olumlu değişikliklerden kazanıyorlardı (Marshall, 1990: 28).

Ayrıca Mozambik'in dış yardımlara daha bağımlı hale geldiği görüldü. Dış güçlere olan bu bağımlılık, kurumların ülkenin kalkınmasının kontrolünü artırmasına neden oldu. Bu bağımlılık, güçlü ve özerk ulusal kalkınma umutlarını sınırlamıştır. Çünkü bağışçı kuruluşlar ve uluslararası finans kurumları tarafından uygulanan baskıyı tanımlayabilmek ve kontrol edebilmek için yeterli bağımsızlığa sahip olması gereken bir devlet aygıtı yoktur ve dolayısı ile böyle bir rol yerine getirememştir. Dış kuvvetlere olan bu bağımlılığın, Mozambik'te dış talepler ve yardıma bağlı koşullar nedeniyle istikrarsızlık ve kargaşa yarattığı dile getirilebilir. Yardıma bağlı olarak, ülkenin IMF'nin koşullarına uymaya çalışırken kalkınmaya yönelik kritik iç faktörleri görmezden gelmesine yol açtığı söylenebilir (Bowen, 1992).

Mozambik 1990'lı yıllarda dünyadaki herhangi bir ülkeden daha fazla dış yardım aldı (Baloi, 2019: 26). Dünya bankası Mozambik'i yapısal uyum politikalarının uygulanmasında başarılı olan Afrika ülkelerinden biri olarak sınıflandırdığından, ülke birçok dış yardım ve kredi aldı. Bununla birlikte, bağışlanan fonlar yanlış kullanıldığı için çoğu durumda devlet yetkilileri arasındaki yolsuzluğa katkıda bulunmuştur. Kamusal düzenin harap olması, hükümet bürokrasisinin davranışını karakterize etmeye başladı. Dahası, kötüye kullanılan fonlar, devlet yetkilileri arasında yolsuzluğun malzemesi yapıldığından amacına ulaşamamasına neden oldu (Orre ve Ronning, 2017). Bu aynı zamanda insanlara temel sosyal hizmetlerin sağlanamamasına da yol açtı (Baloi, 2019). Ekonomide görece iyileşme gerçekleşmesine rağmen politik gelişme veya iyileşme sağlanamadı.

3.4. Yapısal Uyum Programlarının Başarısızlık Nedenleri

Afrika kıtası, yıllar boyunca yapısal uyum programlarını, yoksulluğa karşı mücadelenin yanı sıra ekonomiyi iyileştirme ve istikrara kavuşturma yolu olarak benimsemiştir. Bununla birlikte, yukarıdaki bulgularda bu programların verimli

sonuçlar veremediğini göstermiştir. Bu programların başarısını veya başarısızlığını etkileyen faktörler dışsal veya içsel olabilir. Bu programların neo-liberal savunucuları, ülkelerin iç faktörlerinin programların başarısızlığına yol açtığını, diğer yandan bağımlılık teorisyenleri dışsal faktörler yani uluslararası kurumların uygulamadaki yaklaşımları nedeniyle başarısız olduğunu iddia etmektedir.

Bağımsızlıktan bu yana Afrika ülkelerinin uyguladığı kalkınma politikalarının çoğunun ortak bir özelliği, yapısal koşullar belirgin şekilde farklı olsa da dış borçlanmalardır. Bu tür politikalar genellikle Afrika'nın sorunlarının yapısal bağlamı ile bağdaşmaz hale geldi (Mengisteab,1992: 14). Yapısal uyum programları, toplumsal koşullara ve önceki siyasal yapılara rağmen, çarpıcı biçimde farklı bağlamlarda uygulanan geniş bir politika değişikliği yelpazesini kapsamaktadır. Bu tür politikaları uygulayan ülkelerin ekonomik yapıdaki ve toplumsal ön koşullardaki büyük farklılıkları, programların etkisi nedeniyle kafa karışıklığına katkıda bulunmaktadır (Sahn vd, 1997: 8). Tarp (2008: 223), bu programların, Afrika ülkelerinin spesifik özelliklerine uymadıkları için baştan mahkum edildiğini belirtir. Çünkü programlar ülkeye özgü koşullara uymamaktadır. Afrika ülkeleri farklı etkilendikleri sosyal problemler yaşasalar da sosyal problemlerin tedavisi için aynı ilacı kullanmaktadırlar.

Yani aslında IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların ilgisi olmasa bile kötü tasarlanmış ve kötü uygulanmış politikalar yapısal uyum programlarının başarısızlığının bir nedeni olabilir

Bununla birlikte, bağımlılık teorisine bağlı olarak Marksistler, IMF'nin Afrika'daki liberalleşme çabalarının sponsorluğunun asıl amacının iç ekonomik iyileşme değil, emperyalist sermayenin nüfuzu olduğunu savunuyorlar. Çünkü bu yerli Afrika işletmelerinin planlanması ve denetlenmesinde uluslararası finansal kurumlarına daha fazla güç vermiştir. Sonuç olarak, bu programları benimseyen çoğu Afrika ülkesi şu anda 20 yıl öncesine göre daha yoksuldur (Mohan vd, 2000: 176). Bağımlılık kuramcıları, bu programların başarısız olmasının sebebinin, gelişmekte olan ülkelere, ekonomilerini yönlendirmek istedikleri yönde söz sahibi olma şansı verilmemesi olduğunu varsaymaktadır. Dahası, bu programlar iç politikaları

etkileyecek yoksulluk nedenlerini ihmal etmektedir. Afrika ülkeleri zaten borçludur ve bu ulusların borçlanma şartları üzerinde kendileri lehinde söyleyecek sözleri yoktur. Bu nedenle yapısal uyum programları bir şekilde sorunlarını çözemez, borçlarını ve sorunlarını artırır (Sanchez, 2003: 43).

Eleştirmenler IMF ve Dünya Bankası'nın kalkınmanın sosyal yönlerine ve gelişmekte olan ülkelerin kurumsal zayıflığına yeterince dikkat etmediklerini iddia eder. Ayrıca, bu programların politik sonuçlarını ve bu politikaların gelişmekte olan ülkelerin istikrarı için yarattığı riskleri dikkate almada başarısız olmuştur. Dolayısıyla, bu, Afrika ülkeleri tarafından gerçek mülkiyetin olmayışının yanı sıra, aşırı şartlılık ile karakterize apolitik, aşırı ekonomik bir yaklaşım olarak görülmektedir (Heidhues ve Obare, 2011: 58-59). Bazı çalışmalar, yapısal uyum programlarının başarısızlığının, bu programlara finansal kurumlar tarafından eklenen koşullardan etkilendiğini ortaya koymuştur (Oppong, 2014: 326). Daha önce de belirtildiği gibi Afrika ülkeleri ekonomik kriz nedeniyle IMF ve Dünya Bankası'nın ve farklı bağışçılardan her türlü maddi yardımın alınmasının şartlarını kabul etmek zorunda kaldı. Onları, kendi ülkeleri için en iyi olmayan programları benimseyen bir pozisyonda bıraktılar ve Afrika ülkelerinin çoğu borçlanmaya bırakıldı. Dolayısıyla bu programlar Afrika kıtasında hedefine ulaşamadı. Ayrıca, bu programların uygulanması özellikle katı bir şekilde gerçekleştirildiğinden sosyal bozulmaya neden olduğu açıktır. Bu programların hem tasarım hem de uygulama aşamaları boyunca çoğunluğuna hiç danışılmayan fakirlerin sosyal refahı üzerinde önemli derecede olumsuz etkileri olmuştur.

Yapısal uyum programları ayrıca Afrika'da etkili politika oluşturma ve uygulama için hem politik hem de yönetsel ön gereklilikleri baltalama ve karmaşıklıklaştırma eğilimindedir. Bu nedenle, programlar bağlamda çok uygun değildi ve yoksul Afrika devletlerini daha önce battıkları krize daha da batırdılar (Ndah, 2010: 9). Birçok Afrika ülkesinde bağımsızlık sonrası politik ekonomi, bir kısmı toplumun üretken kapasitesinin önemli bir kısmını tahrip eden ve böylece nesli tükenmekte olan servet yaratma ve sürdürülebilir kalkınmayı tahrip eden iç savaşların çoğunu üreten yıkıcı etnik çatışmalarla karakterize edildi (Kieh, 2008: 30). Dünya Bankası, Afrika ülkelerindeki programlarının büyük bir bölümünün, özel sektöre düşman olan ve bu nedenle bu Afrika ülkelerinde ekonomik büyümeye engel teşkil eden uygun olmayan

bürokratik yapılar ve yönetim sistemleri nedeniyle düzgün çalışmadığını savundu (Kieh, 2008: 32). Paloni'ye (2006: 139) göre, Dünya Bankasının yapması gereken en mantıklı şey özellikle Afrika ülkelerine verilen kredilerin uygun ekonomik ve toplumsal koşullarla sağlanmasıydı, koşulların farklılığına rağmen aktif önlemleri uygulamaya koydular ya da reformları daha sonraki bir aşamada tersine çevirdiler.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Afrika kıtası, birçok ekonomist ve politikacının onu mineraller ve doğal kaynaklar bakımından en büyük ve zengin kıta olarak nitelendirmesine rağmen, hala dünyanın en fakir kıtası olarak yaşamaktadır. Kıta, 16. Yüzyılın başından itibaren sömürgecilik sürecinden geçmiştir. Ancak, 19. Yüzyılın ortalarında, çoğu Afrika ülkesi bağımsızlaşmaya başlamıştır ve şu anda kıta 54 bağımsız ülkeden oluşmaktadır. Kıta bağımsızlığını kazanmayı başarsa da, eski sömürgecilerin hâlâ bu ülkelerin politik ve ekonomi sistemini etkilediği söylenebilir. Çünkü bu kıtadaki ülkeler bağımsız bile olsalar, bazı politik sistemlerin ve hatta eski sömürge devletlerinin ideolojilerini benimsediler. Afrika'da sömürgeleştirmenin sona ermesine rağmen, dolaylı olarak sürdüğü görülmektedir. Bu durum Afrika'nın ekonomideki büyüme ve küresel ekonomideki zayıf performans yönünden eksik olmasının bir nedeni olabilir.

Ülkelerin çoğunun bağımsızlık kazanmasının ardından 1960'lı yıllarda ekonomik büyümelerinin hızlı bir şekilde gerçekleştiği görüldü, bu durum umut verdi ancak bu ekonomik büyüme 1970'lerde yavaşlamaya başladı. Hızlı ilerleme, 1980'lerin başında artan petrol fiyatları nedeniyle dünyadaki ekonomik krizden de etkilendi; bu krizin sonucu yüksek nüfus oranları, düşük yatırım, düşük yaşam standartları oldu. Küresel kriz nedeniyle, Afrika liderleri bu sorunları çözenin yollarını aramak zorunda kaldı. Bütün bunlara rağmen, sorunlar devam etmeyi sürdürdü ve hatta daha da kötüye gitti. Afrika liderleri uluslararası finans kuruluşları ve diğer gelişmiş ülkeler gibi kaynaklardan dış yardım aramak zorunda kaldı. IMF ve Dünya Bankası'nın Afrika'ya girişi bu şekilde ortaya çıktı.

IMF ve Dünya Bankası, 1944'te Bretton Woods konferansında oluşturulan uluslararası finans kurumlarıdır. Bu kurumlar uluslararası finansal istikrarı teşvik etmek ve finansal projeleri sürdürmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu iki kurumun işlevleri birbirini tamamlar, ancak asıl amacı üye ülkelerdeki insanların yaşam standartlarını artırmaktır. IMF'nin ana hedefi üyelerine kredi sağlamak, Dünya Bankası'nın ise teknik ve finansal destek vererek üye ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda, 1980'lerin borç krizleri

sırasında düşük ve orta gelirli ülkeler arasında erken yapısal uyum programları uygulanmaya çalışılmıştır.

Son on yılda, Afrika'daki çoğu ülke yapısal uyum programlarına girmiştir. Yapısal uyum programları, Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınmasının algılanan temel sorunlarını ele almak için kavramsallaştırılmıştır. Yapısal uyum programlarının ana eksenini Neo-liberal politikalara dayanmaktadır. Bu programlar, makroekonomik istikrar politikalarını öne çıkarır ve özel sektör ile serbest piyasa gelişimi için baskı yapar, bütçe açıklarını kontrol altında tutmayı hedefler, kamu sektörü şirketlerini ve hizmetlerini önceden belirler, kamu şirketlerini sınırlandırır veya ortadan kaldırır, sübvansiyonları kaldırır ve sosyal hizmetler için kamu desteğini en aza indirir. Bu eylemleri içeren yapısal uyum programlarının, Afrika ülkeleri üzerinde, hem olumlu hem de olumsuz sosyo-politik etkileri olmuştur. Yapısal uyum programlarının uygulamalarının sonuçlarına yönelik yapılan iktisadi ve akademik çalışmalar, bu programların Afrika ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkelere yardım etmek için geliştirildiği kabul edilse de, olumlu etkilerinin çok az olduğunu ama durumu daha da kötüleştirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Mozambik gibi bazı ülkelerde ekonomik gelişmeye yardımcı olmuştur fakat ekonomik gelişme sosyal ve politik gelişmeyi sağlamamıştır.

Bulgularda bahsedildiği gibi, bu programların uygulanması sırasında Mozambik'te ekonominin büyümekte ve istikrarlı olduğu görülmüştür. Bu, çevre ekonomiyeye olumlu bir etki olarak nitelendirilebilecek yatırım için cazip olduğu için ülkeye daha fazla yabancı yatırımcı çekmeye yardımcı olmuştur. Mozambik ekonomisinin gelişmekte olduğu görülmesine rağmen, bu etki insanların yaşamları için bir iyileşme sağlamamıştır, çünkü yaşam standartları düşük olmaya devam etmiş ve Mozambik, Afrika'daki en fakir ülkelerden biri olarak sınıflandırılmıştır. Öte yandan, çoğu Afrika ülkesinin ekonomisi, bu programlar nedeniyle olumsuz etkilenmiştir; büyüme yavaşladıkça, enflasyon oranları yükselmiştir ve birçoğu daha fazla dış borçla karşı karşıya kalmıştır.

Bu programların politikasından biri, devletin sağladığı mal ve hizmetlerin bir kısmını özel sektöre devretmek zorunda olduğu özelleştirmedir. Özelleştirmeyle, pek

çok insanın kamu kuruluşlarından ayrılarak işlerini kaybettiği görülmektedir. Bunun nedeni, özelleştirme sırasında, kamu sektöründe istihdam edilen kişilerin, özel sektör tarafından absorbe edilememesi yani ortaya çıkan işgücü fazlasının özel sektörde istihdam edilememesidir. Başka bir ifadeyle bu süreç yüksek işsizliğe yol açtı, çünkü hükümetin harcamalarını azaltmanın bir yolu olarak işi dondurması gerekiyordu. Bu, üniversitelerden mezun olan nitelikli işgücünün devlet kurumlarında işe alınamadıkları için işsiz kaldıkları anlamına geliyordu. İstihdam edilebilenler bile yüksek enflasyon oranları nedeniyle ailelerinin geçimini sağlama konusunda yetersiz kaldı. Ayrıca, özelleştirme nedeniyle, devlet tarafından daha önce ücretsiz olarak sunulan hizmetler için şimdi para ödenmesi gerekiyordu. Bu durum geçim sıkıntısını daha da derinleştirdi. Geçim sıkıntısı da aile birliğinin bozulması gibi sonuçlar doğurdu.

İşsizliğin sürekli hale gelmesi yaşamı daha da zorlaştırdı, çünkü beslenme, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimi kısıtladı. Bu nedenle, insanlar için yaşam standartları hızla düştü. İstihdam edilenler için bile ücretler yaşam standartlarının altında kaldı.

Bu programları uygulayan ülkeler arasında yoksulluk seviyeleri yükseldi. Temel gıda maddeleri ve hizmetler üzerindeki sübvansiyonların kaldırılması nedeniyle insanların artık bu mal ve hizmetleri satın alabilmeleri neredeyse imkânsız hale geldi. Temel gıda maddelerinin bile satın alınmasındaki güçlükler yapısal uyum programlarını uygulayan ülkelerde beslenme sorunlarını ortaya çıkardı. Yetersiz beslenme ve dengesiz beslenme halk sağlığı açısından yeni sorunlar ortaya çıkardı.

Yoksulluğun artması nedeniyle temel eğitim de yetersizleşti. Örneğin, fakir aileler, okul ücretlerini ödeyemedikleri için çocuklarını okula göndermeyi bırakmak zorunda kaldılar. Ancak, bunu yapabilen aileler kız ve erkek çocukları arasında tercih yapmak zorunda kaldılar. Çoğunlukla kız çocuğu yerine erkek çocuklarının eğitilmesine yöneldiler. Bu durum, erkek ve kız çocuk arasında eğitim eşitsizliklerine neden oldu.

Yapısal uyum programlarının uygulandığı Afrika ülkelerinde beslenme ve eğitimin dışında sağlık hizmetlerine erişmek bu ülke halkları için zorlaştı. Tıbbi

yardım, doktor, sağlık çalışanı, sağlık tesisi ve ilaç temini gibi konularda ortaya çıkan yetersizlikler sağlık durumunu olumsuz yönde etkiledi. Bunların varlığı durumunda bile satın alma gücü olmadığından insanlar sağlık imkânlarından mahrum kaldı. Hatta birçok durumda insanlar yardım arama seçeneğini bırakarak tedaviden vazgeçti. Böylece hastalıkların önlenememesi nedeniyle erken ölümler arttı, bulaşıcı hastalıklardan ölümler hızlı bir şekilde yükseldi.

Bu programların neo-liberal destekçileri programların yoksulluğun azaltılmasına ve ekonominin istikrara kavuşturulmasına yardımcı olabileceğini varsaymaktadır. Ancak bazı eleştiriler, bu programların toplumda ayrıcalıklı ve daha az ayrıcalıklı olan gruplara etkileriyle ilişkili tehlikeleri dikkate almadığı şeklinde yöneltildi. Yani toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliği görmezden gelen bir program olduğu gerekçesiyle eleştirildi. Neo-liberal teoriyi benimseyenler bu programların başarısızlığı için iç etkenleri ileri sürdüler. Programların başarısızlık nedeni olarak, devletin kalkınma süreci üzerinde çok fazla kontrolü olduğunu ve diğer iç faktörlerin bu programların başarısızlığına katkıda bulunduğunu kabul ettiler. Yapısal uyum programlarının Afrika kıtasına umulan faydayı sağlamadığı görülmekle birlikte, Neo-liberal teori, Afrika ülkelerinin kalkınma sürecinde başka bir alternatifleri olmadığını, bu programları ekonomilerini iyileştirmek ve istikrara kavuşturmak için uygulamak zorunda olduğunu savunmaktadır.

Öte yandan, bağımlılık teorisine göre, bu programlar Afrika gibi gelişmekte olan ülkeleri sömürmenin bir yoludur. Bağımlılık teorisi, bu programların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında eşitsizlik yarattığını varsaymaktadır. Bu programlar birçok Afrika ülkesini aşırı dış borçlara itmiştir. Bu borçlar nedeniyle, Afrika ülkeleri bu borçları ödemenin bir yolu olarak temel sosyal hizmetlere yapılan harcamaları kesmek zorunda kalmıştır. Bu durum, insanların yaşamlarını olumsuz yönde etkiledi; çünkü daha önce hükümetin serbestçe sağladığı hizmetlerin bedelini ödemeleri gerekiyordu, bu da yaşam standartlarını düşürdü. Bağımlılık teorisi, bu programların başarısızlığını uluslararası finans kurumlarına bağlamaktadır. Çünkü uluslararası finans kurumlarının, toplumdaki herkese fayda sağlamak için politika geliştirmek yerine, Afrika ülkelerine programları dayattığını varsaymaktadır. Afrika ülkelerinin

aynı sorunları yaşamasına rağmen, aynı politikaları uygulamadan önce her ülkenin kendi iç faktörlerinin önemli olduğunu düşünmek gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu düşünceyle bağımlılık teorisi, Afrika ülkelerinin, kendi kalkınma politikalarını tasarlama ve yaratma şansı bulmaları gerektiğini ve henüz küresel pazar sistemine dâhil edilmemesi gerektiğini, çünkü gelişmiş ülkelerle eşit şartlarda alışveriş yapamayan ve bu nedenle sömürü ile karşı karşıya gelen zayıf devletler olduklarını savunmaktadır.

Sonuç olarak, literatürden elde edilen kanıtlarla, incelenmekte olan ülkelerin deneyimleri ve teorilerin ışığında, Yapısal uyum programları Afrika ülkelerine daha fazla sosyal ve politik zarar vermektedir. Programlar fakirleri olumsuz yönde etkilemekte ve aynı zamanda Afrika ülkelerinin egemenliğini baltalamakta, ideolojilerini değiştirmeye ve eşitsizlikler yaratan, kıtada daha fazla sosyal probleme yol açan batı ideolojisini benimsemeye zorlamaktadır.

Bu tez çalışmasının amacına uygun olarak konuyla ilgili oluşturulan varsayımlar denetlenmiştir. Buna göre;

- Birçok Afrika ülkesi gelişme ve kalkınma sağlayabilmek amacıyla yapısal uyum programlarına ihtiyaç duymuştur. Gelişme ve kalkınmayı sağlamak için Batı ülkelerinden ve bu ülkelerin uluslararası kuruluşlarından finansal destek almıştır. Bu finansal destekler sadece para kaynağı olarak düşünülmemiş, katı bir şekilde uygulanması istenen sosyal, siyasal ve ekonomik programlara dönüşmüştür.

- Ekonomik kalkınma amacı ile başvuru yapısal uyum programlarının ekonomik gelişme olumlu etkisinin olması beklenmiştir. Bulgulara göre, programları uygulayan ülkelerin bugünkü ekonomik göstergeleri gelişmişlikle paralel değildir. Dış ekonomik destekler, Mozambik gibi, çok az sayıda ülkenin ekonomisine olumlu yansımıştır. Diğer ülkelerde dönemsel iyileşmeler sağlanmış ancak iyileşmenin, kalkınmanın ve gelişmenin sürekliliği, programlar uygulanmaya devam edilse bile, sağlanamamıştır.

- Afrika ülkelerinin yabancı ülkelere ve finans kuruluşlarından yardım alması ülkelerin bağımlılığını artırmıştır. Bulgulara göre, Afrika ülkeleri dış

yardımlarla aldıkları borçları ve faizleri ödeyebilmek için bu ülkelerle ve kurumlarla ilişkilerini sürdürmek zorundadır. Programların başarıya ulaşmaması mecburiyetten kurulan eşitsiz ekonomik ve siyasi ilişkilerin sonlandırılmamasına neden olmaktadır. Küresel boyuttaki üretim ve ticaret hacminden yararlanma kapasitesi Afrika ülkelerinin aleyhine gelişmiştir.

- Yapısal uyum programlarının başarısızlığı sosyal ve siyasi sorunları artırmıştır. Bulgulara göre ülkelerde işsizlik ve yoksulluk artmıştır. Bu sebeplerle aile birliği bozulmuştur. Eğitim fırsatları ve eşitliği sağlanamadığından insan niteliğinin artırılması güçleşmiştir. Eğitim imkânları kız çocukları aleyhine değişmiştir. Sağlık imkânlarından faydalanamama nedeniyle ölümlerin ve bulaşıcı hastalıkların oranı artmıştır. Yapısal uyum programlarını uygulayan ülkelerin siyasi istikrarsızlığı da zamana zaman önemli boyutlara ulaşmıştır. Ülkelerde iç çatışmalar, toplumsal huzursuzluklar baş göstermiştir.

Bu sonuçlardan hareketle bu tür programların uygulanması konusunda bazı eleştiriler yapmak mümkündür. Programların uygulanmasından önce sorun yaratan iç faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, uluslararası finans kurumları Afrika hükümetlerinin politikalarını tasarlama ve programlara sahip olmalarına izin vermelidir. Uygulanan programların yakın izleme ve değerlendirmesi gereklidir. Her şeyden önce, Afrika hükümetlerinin siyasi çevrenin programlar için istikrarlı olmasını sağlamak için çaba göstermeleri gerekiyor. Herkesin gelişim sürecinde yer almasını sağlamak için sivil toplumların ve vatandaşların da bu programların uygulanmasına dahil edilmesi gerekmektedir.

Literatür çoktandır Afrika kıtasının çok uzun zamandır devam eden ekonomik sorunlardan çok etkilendiğini göstermiştir. Bununla birlikte, Afrika kıtasının diğer kıtalardan yardıma ihtiyacı olmadığını söylemek, kelimenin tam anlamıyla yanlış olacaktır. Bu nedenle, yapısal uyum programlarının etkilerini değerlendirdikten sonra, bu programların bir şekilde Afrika kıtasına fayda sağlayabileceği sonucuna varılabilir. Ancak, bu programların tasarım ve uygulamasının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, eğer bu programlar Afrika kıtasına fayda sağlayacaksa, Afrika hükümetlerinin

ve finansal kurumlarının (IMF ve Dünya Bankası) rolünün dengeli bir şekilde güçlendirilmesi gerekmektedir.

Afrikalı bilim insanları, Afrika hükümetlerinin kıtanın kalkınma gündemini belirlemede lider rolü üstlenmeleri gerektiği görüşündedir (Mkandawire ve Soludo, 1998). Bu görüş, bir şekilde devletin kalkınma gündeminin yolundan çekilmesi gerektiğine inanan Dünya Bankası'nın görüşünden farklıdır. Daha önce de görüldüğü gibi, Dünya Bankası, devletin kalkınmanın bir parçası olması durumunda ekonomik sürecin yavaşlayabileceğini savunur. Afrika ülkeleri, yalnızca tarım gibi birincil üretimlerden çok sanayileşmeye bağlı olarak kalkınmaya devam etmelidir. Gelişmekte olan sanayileşen ülkenin, rekabetçi bir sanayi sektörü oluşturmak için gereken somut ve maddi olmayan altyapının geliştirilmesi için bir dizi politikaya ihtiyacı olacaktır. Bu, yollar, telekomünikasyon, elektrik ve su temini gibi altyapıları içerecektir (Kato, 2011: 123). Altyapının geliştirilmesi önemlidir çünkü bu Afrika'daki ekonomi yapısının iyileştirilmesine yardımcı olabilecek yabancı yatırımcıları çekmek anlamına gelir.

Son olarak, gelecekteki araştırmalar için, Afrika'daki kalkınmayı engelleyen iç veya dış faktörlerin tespit edilmesi önerilmektedir. Çünkü bu konulardaki araştırma ve çalışmalar son derece sınırlı ve yüzeyseldir. İç ve dış engelleyici faktörlerin tespit edilmesi, kıtaya ve insanlarına fayda sağlayacak politikaların geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Makaleler

Adejumobi, A(1996) The structural adjustment programme and democratic transition in Africa. *Law and Politics in Africa, Asia and Latin America*, 29(4).

Agah, S, t.y, Structural adjustment policies; main features and social implications, Nagoya University.

Arslan, G (2013) Ekonomik büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 45-52.

Balchin ve ark. 2017, Economic transformation and job creation in Mozambique, *Support Economic Transformation*.

Baloi, J (2019) Policies and strategies to combat poverty and to promote development in Mozambique; Elements of continuity and discontinuity. *Journal of public policy and administration*, 3(1), 19-28.

Bayeh, E (2015) The political and economic legacy of colonialism in the post-independence African states, *International Journal in Commerce, İT & Social Sciences*, 2(2).

Beste, J, Pfeiffer, J (2016) Mozambique's debt and the International Monetary Fund's influence on poverty, education and Health. *International Journal of Health Services*, 46(2), 366-381.

Bigsten, A, Mugerwa, S (2000) The political economy of policy failure in Zambia. *Working papers in Economic*, 23, Göteborg University.

Bowen, M (1992) Beyond reform; Adjustment and political power in contemporary Mozambique. *The Journal of modern African studies*, 30(2), pp. 225-279.

Brunelli, B (2017) Structural adjustment programs and the delivery of health care in the third world. *Pell Scholars and Senior Thesis*, 5(1).

Cliff, J (1999) Donor-dependence or donor control, The case of Mozambique. *Community Development Journal*, 28(3), 237-244.

Dabour, N (1999) The impacts of stabilization and structural adjustment programmes on human development and poverty alleviation; The experience of some OIC member countries. *Journal of Economic cooperation*, 20(3), 39-66.

Davies, R (1994) Structural adjustment and Health in Zimbabwe.

El Ghadban, M (t.y) The IMF and SAPs, curses or blessings? Lebanese American University.

Emeh, J (2013) Dependency theory and Africa's under development: A paradigm shift from pseudo- intellectualism; The Nigeria perspective. *International Journal of African and Asian studies*, 1.

Greer, S.L (2013) Why did we forget about history? , Lessons for the Eurozone from the failed conditionality; Debates in the 1980's. *OSE Paper Series*, 11.

Hagwena, O(2012) Impacts of structural adjustment on Zambia.

Harrison. G (1999) Clean-ups, conditionality and adjustment; why institutions matter in Mozambique. *Review of African political economy*, 81, 322-333.

Heidhues, F, Obare, G, (2011) Lessons from structural adjustment programmes and their effects in Africa. *Quarterly Journal of International Agriculture*, 50(1), 55-64.

Jackson, J ve ark (2016) Dependency and third world underdevelopment; Examining production-consumption disarticulation in Nigeria. *African Research Review*, 43(10).

Kanji, N, Jazdowska, N (1993) Structural adjustment and women in Zimbabwe. *Review of African Political Economy*, 56.

Kawewe, S, Dibie, R (2000) The impact of economic structural adjustment programs on women and children; Implications for social welfare in Zimbabwe. *The Journal of Sociology & Social welfare*, 27(4).

Kingston, G ve ark (2011) The impacts of the World Bank and IMF structural adjustment programmes on Africa; The cases of Cote D'ivore, Senegal, Uganda & Zimbabwe. *Sacha Journal of Policy and strategic studies*, 1(2), 110-130.

Kufakurinani, U ve ark (2017) Dialogues in development, *Young Scholars Initiative*.

- Lazzarini, A, Melnik, D (2013) The backwardness of nations; Development challenges in the theories of Evgeny Preobrazhensky and Raul Prebisch. *Investigacion economica*, 22(283), 5-28.
- Logie, D, Woodroffe, J (1993) Structural adjustment; the wrong prescription for Africa, 307.
- Lopez, C (2012) Economic growth and inequality; the new post- Washington Consensus. *Open Edition Journal*, 4.
- Macuane, J (2018) Mozambique's private sector in the context of conflict. *International Growth Centre*, Maputo.
- Mariara, J.K, Kirirti. T.W (2002) Structural adjustment, poverty and economic growth; an analysis for Kenya. *African Economic Research Consortium*, Nairobi, Kenya.
- Marshall, J (1990) Structural adjustment and social policy in Mozambique, *Review of African Political Economy*, 47, 28-43.
- McCulloch, N ve ark (2000) Poverty, inequality and growth in Zambia during the 1990's. *Institute of development studies*, 114.
- McGee, J (2008) Evaluating long term political consequences of economic restructuring programs, *Senior Honors Projects*, 89.
- Michaelowa, K (2010) The impact of World Bank and IMF programs on democratization in developing countries. *Centre for cooperative and International studies*, 62.
- Mohammed, N (1999) Social dimensions of structural adjustment and stabilisation programmes in OIC member countries. *Journal of Economic cooperation*, 20(2), 53-87.
- Mohan, S (2009) Structural adjustment. *International Encyclopedia of Human Geography*, 11, 1-19.
- Muhumed, M, Gas, S (2016) The World Bank and IMF in developing countries; helping or Hindering? *International Journal Of African and Asian Studies*, 28.

Mulungu, K, Ng'ombe, J (2017) Sources of economic growth in Zambia 1970-2013; A growth of accounting approach, *Economies Journal*, 5(15).

Naiman, R, Watkins, N (1999) A survey of the impacts of IMF structural adjustment in Africa; Growth, social spending and debt relief. *Center for Economic and Policy Research*.

Ndah, A (2010) Public policy and policy inappropriateness in Africa; Causes, consequences and the way forward, Xiamen University.

Nhema, A. G, Zinyama, T (2016) Modernization, Dependency and structural adjustment development theories and Africa; A critical appraisal. *International Journal of social science research*, 4(1).

Nherera, C (2005) Shifts in the livelihood structure of Zimbabwe following economic liberalization. *School of Lifelong Education & International development*, 15.

Nyikal, H(2005) Neo-colonialism in Africa ; The economic crisis in Africa and the propagation of the status quo by the World Bank, IMF and WTO, *Ethics of development in a global environment(Poverty& Prejudice)*, 3.

Oberdabernig, D (2017) The effects of structural adjustment programs on poverty and income distribution.

Ofori, E (2009) Structural adjustment and their effects; is there a way out for Africa? *Munich Personal RePEc Archive*, 17334.

Opong, N (2014) Failure of structural adjustment programmes in Sub-Saharan Africa; Policy design or policy implementation?. *Journal of Emperical economies*, 3(5), 321-331.

Pandolfelli, L ve ark (2014) The International Monetary Fund, structural adjustment and women's health; A cross-national analysis of maternal mortality in Sub-Saharan Africa. *The Sociological Quarterly*, 55,119-142.

Porter, A ve ark (2018) Prospects and challenges; Mozambique's growth and human development outlook to 2040. *SSRN Electronic Journal*, 10.

Rono, J.K (2002) The impact of the structural adjustment programmes on Kenyan society. *Journal of social development in Africa*, 17(1).

Saasa, O, Wohlegemuth, L (2008) Changing aid relations in Zambia. *European centre for development policy management*, 83.

Sakellariou, S, Rotarou, E.S (2017), The effects of neo-liberal policies on access to health care for people with disabilities. *International Journal for Equity in Health*, 16(198).

Sanchez, O (2003) The rise and fall of the dependency movement; Does it inform under development today, 14(2).

Shandra, J. M ve ark (2010) Debt, structural adjustment and non-governmental organizations; a cross-national analysis of maternal mortality. *American Sociological Association*, 16(2), 217-245.

Simutanyi, N (1996) The politics of structural adjustment in Zambia. *Third world Quarterly*, 17(4), 825-839.

Simutanyi, N (2006) Neo-liberalism and the relevance of Marxism to Africa; The case of Zambia, University of Zambia, Lusaka.

Settles, J.D (1996) The impact of colonialism on African economic development, University of Tennessee Honors Thesis Project, 182.

Sulemane, J, Mugerwa. S (2001) The Mozambican civil service, incentives, reforms and performance, 85.

Thomson, M ve ark (2017) Structural adjustment programmes adversely affect vulnerable populations; a systematic narrative review of their effect on child and maternal health, 38(13).

Wise, S (2014) Structural adjustment programme in Ghana, Faculty of arts and social sciences, Valley University, Ghana.

Zengin, E ve ark (2014) Yerel yönetimler ve yerel kalkınma. *Manas Sosyal araştırmalar dergisi*, 3(2).

Kitaplar

Agyemang, K.K. 2001. *IMF & World Bank sponsored structural adjustment programs in Africa; Ghana's experience 1983-1999*, New York, Ashgate Publishing

Campbell, B.K, Loxley, J. 1989, *Structural adjustment in Africa*, New York, Palgrave Macmillan.

Clark, J, Allison, C. 1989, *Zambia debt and poverty*, England, Oxfam Publishers.

Dansereau, S, Zamponi, M. 2005, *Zimbabwe; The political economy decline*, Sweden, Elanders Infologistics Vast.

Dey, İ. 1993. *Qualitative data analysis; A user friendly guide for social scientists*, New York, Routledge.

Farny, E. 2016, *Dependency theory; A useful tool for analyzing global inequalities today*, E-International Relations Publishing.

Ferraro, V. 1996, *Dependency Theory; An introduction*, Mount Holyoke College, South Hadley.

Forsyth. P. 2000, *Micro- Economic policies and structural change*, Reserve Bank of Australia Publications.

Harvey, D. 2005, *A brief history of Neo-liberalism*, New York., Oxford University Press.

Heppner, P, ve ark , 2016, *Research design in counselling ; 4th Edition*, Cengage Publishers, United Kingdom.

Kieh, G. 2008, *Africa and the new globalization*, London, Ashgate Publishing Limited.

Krause, M, Kaufmann, F. 2011, *Industrial policy in Mozambique*, Bonn, Deutsche Nationalbibliographic.

Mengisteab, K. 1992, *Globalization and aut centr icity in Africa's development in the 21st century*, Asmara, Eritrea, Africa World Press Inc.

Mhone, G (1992) *Mozambique; Structural adjustment in a war economy*, SAPEM.

Mkandawire, T, Soludo, C. 1998, *Our continent, our future; African perspectives on structural adjustment*, Eritrea, Africa World Press.

Mlambo, A.S. 1997, *The economic structural adjustment programme; The case of Zimbabwe 1990-1995*, Harare, University of Zimbabwe Publications.

Neuman, W.L.2006. *Toplumsal araştırma yöntemleri; Nitel ve nicel yaklaşımlar*, Cilt.1, Ankara. Yayınodası LTD.

Odutayo, A. 2015, *Conditional development; Ghana crippled by structural adjustment programmes*, E-international relations Publishers

Orre, A , Ronning. H. 2017, *Mozambique; A political economy analysis*, Oslo, Norwegian Institute of International Affairs.

Paloni, A, Zanardi, M. 2006, *The IMF, World Bank and Policy Reform*, New York. Routledge Publishers.

Peet, R, 2009, *Unholy Trinity ; The IMF, World Bank and WTO*, Chicago, University of Chicago Press.

Resnick, D, Thurlow, J (2008) *Development strategies, macro-economic policies and the agricultural sector in Zambia*, Cornell University, New York.

Sahn, D. E ve ark. 1997, *Structural adjustment reconsidered; Economic policy and poverty in Africa*, England. Cambridge University Press.

Schylowsky, D.M. 1995, *Structural adjustment; Retrospect and Prospect*, New York. Prager Publishers.

Situmbeko, L.C, Zulu. J, 2004. *Zambia; Condemned to debt*, England. World Development Movement.

Thurlow, J, Wobst, P. 2006, *The road to pro-poor growth in Zambia; Past lessons and the future challenges*, International food policy research Institute, Washington DC.

Yıldırım. A & Şimsek. H, 2005, *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri güncelleştirilmiş 5. Baskı*, Ankara, Şeckin Yayıncılık.

Zvobyo, C.J. 2009, *A history of Zimbabwe 1890-2000 and post- script Zimbabwe 2001-2008*, United Kingdom, Cambridge Scholars Publishing.

Tezler

Alagoz, R, 2012, The impacts of neo-liberal policies on Turkey in 2000-20001, Master Thesis, Sociology, City College, New York.

Alfredo, B, 2011, The informal sector and its taxation system in Mozambique, Master Thesis, UNISA, South Africa.

Ali, M.M, 2017, Yapısal uyum programları çerçevesinde Afrika ülkeleri – İMF ilişkileri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Anwar, T, 2013, Structural adjustment programmes; The case of Pakistan.

Aykurt, D.M, 2013, Dünya Bankası yapısı, amaçları, faaliyetleri ve Türkiye ile olan ilişkileri, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans tezi, İstanbul.

Barankariza, İ, 2016, Effects of structural adjustment programs in the mining industry on women in Zambia, Master Thesis, University of Ottawa, Canada.

Dodo, T, 2015, Effects of structural adjustments programmes in Africa; A case of Ghana, Bindura University, Ghana.

Githua, D, 2013, The impacts of International Monetary Fund and the World Bank structural adjustment programmes in developing countries ; Case study of Kenya, International Conflict Management, Master Thesis, University of Nairobi, Kenya.

Gumede, N, 1999, Economic structural adjustment programmes in the Southern African Development Community ; An analysis of impact and policy considerations with special reference to Zambia & Zimbabwe, Public Administration, University of Cape Town, Master Thesis. South Africa.

Gürler, A.G, 2010, İMF yapısal uyum programları ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan dönüşüm, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dökuz Eylül Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Kerslake, M, 2017, Structural adjustment programmes; The case of Samoa, Doctor Thesis, Sociology , Massey University, Auckland.

Laweki, L, 2016, The impact of trade liberalisation on food security in Mozambique, Master Thesis, UNISA, South Africa.

Lungwangwa, G, 1994, The impact of the structural adjustment programs on education in Zambia, Doctor Thesis, Education policy studies, University of Illinois.

Maia, C, 2012, Understanding poverty and inequality in Mozambique; The role of education and labour market status, Stellenbosch University, Doctor Thesis, Port Elizabeth, South Africa.

Makan, A, 1993, The impact of structural adjustment programmes upon the political economy of Zambia; a critical analysis, Masters of Arts, Rhodes University.

McCutchan, A, 2010, Understanding the inefficacy of structural adjustment programs in Latin America, Master Thesis, Economic History, Lund University, Sweden.

Muvunzi, T, 2011, The impact of structural adjustment programmes on Zimbabwe's public health, International Studies, Ewha Woman's University, Master thesis, Zimbabwe.

Mvula, C, 2001, The effects of structural adjustment programme on the social-economic status of households in urban areas, University of Zambia, Master thesis, Lusaka.

Özdal, H, 2009, Gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisi ve Türkiye örneği(1994-2008), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bilim Dalı, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans tezi, Konya.

Rakner, L, 2013, Political and economic liberalisation in Zambia 1991-2001, Elanders Gotab, Stockholm.

Sinkamba ,P, 2005, Structural adjustment lending and national development ; which development? A review of the IMF & World Bank macro-economic regime and their poverty reduction strategies in Zambia, University of Stellenbosch.

Vida, A, 2016, Implementation of the Structural adjustment programmes ; A case study of Ghana, Faculty of Social Sciences, Political Science, University of Helsinki, Master thesis, Sweden.

Raporlar

Abuom, A, 2005, The missionary position; NGO's and development in Africa, International Affairs.

African Development Bank, 1997, Zimbabwe – Economic structural adjustment programme.

African Development Bank Group, 2018, Zimbabwe Economic Report.

Batley, J ve ark , 2006, Mozambique country report, International Development Department School Of Public Policy, Birmingham.

Central Statistic Office, 2018, Zambia in figures, Lusaka, Zambia.

Crossborder, 2015, Country Profile for Mozambique.

Gouvernement of Zambia, 2004, Zambia; Support to NEPAD-CAADP implementation, vol.4.

IMF, 2016, IMF financial operations; Overview of the IMF as a financial institution.

JICA, 2012, Basic education sector analysis report.

OECD, 2003, Zambia, African Economic outlook.

Overseas Development Institute, 1992, Africa's economic crisis, No.2

Tekere, M, 2001, Trade liberalisation under structural economic adjustment ; impact on social welfare in Zimbabwe, Department of Economics, Harare University of Zimbabwe.

United Nations, 2017, Country Profile; Zimbabwe economic commission for Africa, Addis Ababa.

World Bank, 2004, Zimbabwe country assistance evaluation.

Zambia Human Development Report, 2016, Industrialization and human development, Poverty reduction through wealth and employment creation, UNDP, Lusaka, Zambia.

İnternet Sitesi

African Development Bank, 2012(www.africaneconomyoutlook.org)

Cramer. C & Pontara. N, 1997, Rural poverty and poverty alleviation in Mozambique; Whats missing from the debate, (soas.ac.uk/economics/research/workingpapers/file28890.pdf).

İMF, 2009, İMF ve Dünya Bankası(www.imf.org/external/np/exr/facts/imfwb.htm).

İMF, 2019, The İMF and the World Bank (www.imf.org/external/np/exr/facts/imfwb.htm).

Shah. A, 2013, Structural adjustment; a major cause of poverty (www.globalissues.org/article/3/structural-adjustment-a-major-cause-of-poverty).

The Thistle, 2000, The İMF and the World Bank; puppets of the Neo-liberal onslaught, vol.13, No.3 (mit.edu/-thistle/v13/2/imf/html).

United Nations,

2013,(<https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/zambia.pdf>)

<https://www.drivingdirectionsandmaps.com/zimbabwe-google-map/>

Özgeçmiş

Gogontle Pearl Khumo, 27 Ekim 1993 yılında Palapye’de doğdu. İlköğretimi Rungwana ilköğretim okulunda aldı. Letlole Mosielele okulundan ortaöğretimi aldı ve Moshupa Lisesi’nde devam ettirdi. 2016 yılında Botswana Üniversitesi, sosyal hizmet bölümünden mezun oldu, aynı yılı Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölüme yerleşerek yüksek lisans eğitimini aldı. Kendisine ulaşılabilir mail adresi; pearlkhumog@gmail.com

